MOST

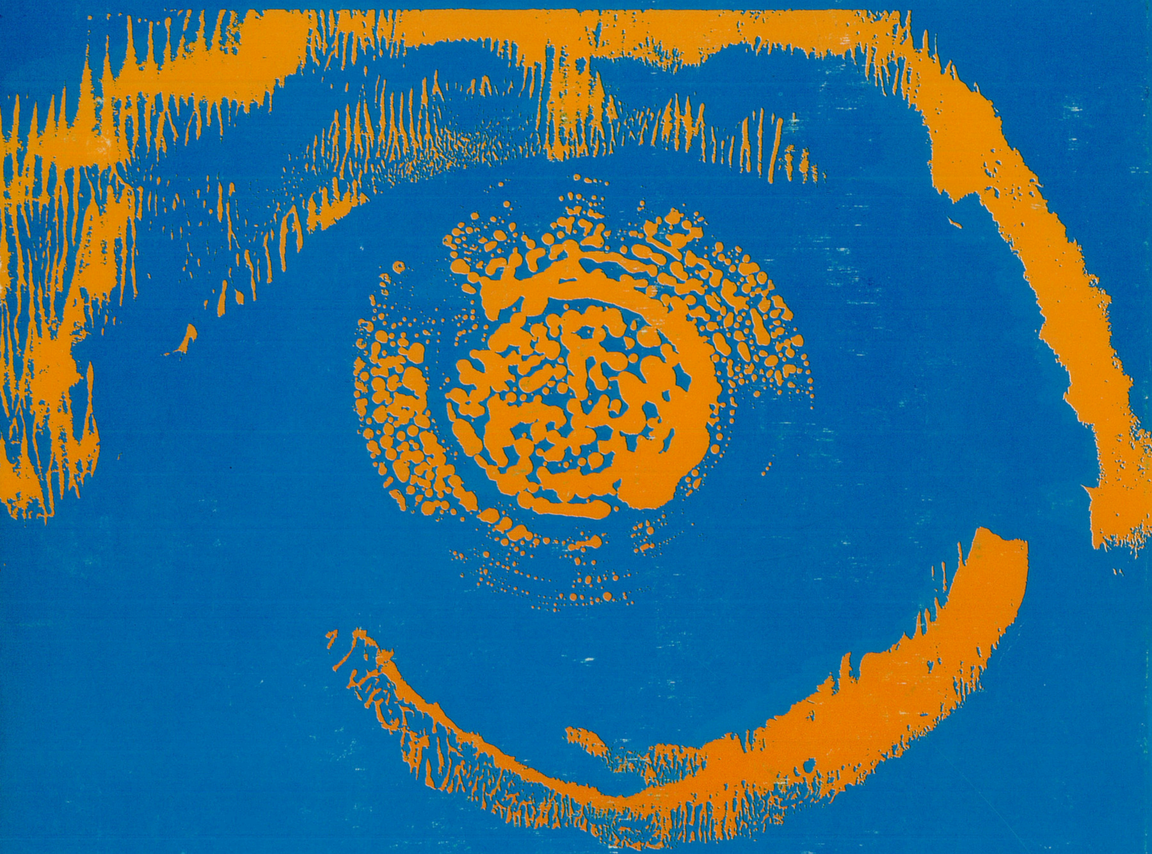

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE
ROČNÍK 29 VOLUME ČÍSLO 1—2 NUMBER

MOST 1982 ROČNÍK-VOLUME 29 ČÍSLO-NUMBER 1-2

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU • A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, USA • Published by the Slovak Institute, Cleveland, Ohio, USA

Predseda: Osv. pán Roger William Gries, OSB, opát kláštora svätého Andreja Svorada • President: Right Reverend Abbot Roger William Gries, OSB, Saint Andrew's Abbey

Redaktor: Rev. Mikuláš Šprinc • Redakcia: Rev. Mikuláš Šprinc, 28700 Euclid Avenue, Wicliffe, Ohio, 44092, USA • Administrácia: Revue Most, The Slovak Institute, 2900 East Boulevard, Cleveland, Ohio, 44104, USA

Vychodí v dvojčíslach dva razy do roka • Predplatné: USA a Kanada $8.00. V ostatných krajinách $8.00 alebo protihodnota v tamojšej mene.

OBSAH:

Augustín Visco, Vplyv románskych jazykov na slovenčinu *2* • **Ján Okáľ**, Únik do samoty na jazere – Letný deň na jazere – Mesačná noc na jazere – Daždivý deň pri mori; **Vlado Machajdík,** Čakanie – Návšteva – Odkaz *16* • **Ján Okáľ**, Odchod z Bologne a začiatky rímskeho pobytu *23* • Zvon a siréna *40* • **Jozef G. Cincík,** Fr. Tóth z Hor. a Dol. Krškián, opevňovač dardanel a navrhovateľ Suezu *54* • **Augustín Visco,** Giuseppe Mazzini – Slováci a Slovania v jeho "Lettere Slave" *64* • **Dr. Jozef Staško,** Marginálie ku vzťahu Slovákov k ČSR a k Čechom *75* • **Karol Strmeň,** Z čínskych klasikov: Prechod cez Žltú rieku Pri Čching-Che – Šiel som na Tchaj-Tchienské hory navštíviť taoistického samotára, a nebol doma – Po troch rokoch – Epitaf starého Ťi, dobrého krčmára v Süan-Čchengu – Stretám cisár. posla – Povoľa – Päť básní, v ktorých vylievam svoje city – Spomienka na syna – Pohľad na končiar – Dievčatá v Jüe – Sedím sám... – Ťažká cesta – Z minulosti štátu Jüe – Pieseň o krásaviciach *85* •

KNIHY

J. Cincík, Tvorcovia nového Slovenska – Cyprián Majerník – Martin Benka – **J. Šramo,** Spomienky na Ferka Skyčáka *91* •

Augustín Visco

VPLYV ROMÁNSKYCH JAZYKOV NA SLOVENČINU

Kto sa z akéhokoľvek dôvodu zaujíma o štúdium moderných rečí, čoskoro spozoruje, že slovná zásoba každého spisovného jazyka oplýva rôznorodými prvkami, najmä čo sa týka pôvodu. Zaiste aj spisovná slovenčina nie je v tomto ohľade výnimkou. Veď pokým sa cez stáročia stvárňovala v lone slovenského ľudu, prežívala dlhodobé spolunažívanie s latinčinou, s češtinou, s nemčinou a musela úporne odolávať aj živelnému nátlaku maďarčiny. To všetko samozrejme zanechalo citeľné stopy na slovenskom jazyku, ako to dosvedčujú mnohé prevzaté slová, ktoré sa nachádzajú v šiestich zväzkoch 'Slovníka slovenského jazyka'[1] a najmä v najnovšom vydaní 'Slovníka cudzích slov'.[2]

Bolo by zaujímavé študovať, aký postoj mali k prevzatým slovám (ako sa dnes bežne nazývajú cudzie slová) naši prví významní jazykovedci Anton Bernolák a Ľudovít Štúr, ktorí stáli pri kolíske uzákonenia spisovnej slovenčiny. Je skutočnosťou, že Bernolák napísal svoje najzávažnejšie lingvistické diela nie v novouzákonenej spisovnej slovenčine, ale v latinčine, ktorá mu umožnila vyjadriť sa s vedeckou presnosťou.[3] K. Habovštiaková zistila, že Bernolák uvádza vo svojom 'Slovári' celý rad prevzatých slov, ktoré sa stali pevnou súčasťou slovnej zásoby slovenského jazyka[4]. Ďalej konštatuje, že vcelku Bernolák mal

1. Slovník slovenského jazyka I. – VI., Bratislava, SAV, 1959-1968.

2. M. Ivanová-Šalingová – Z. Maníková, Slovník cudzích slov, Bratislava, SPN, 1979. Ďalej užívam iba skratku: – SCS – .

3. A. Bernolák, Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum, Bratislava, 1787, s pripojeným návrhom pravopisu: Ortographia.
A. Bernolák, Gramatica slavica, Bratislava, 1790.
A. Bernolák, Etymologia vocum slavicarum, Trnava, 1791.

4. Pozri K. Habovštiaková, Bernolákovo jazykovedné dielo, Bratislava, SAV, 1968, s. 244 a n.

tolerantný postoj k zaužívaným slovám cudzieho pôvodu. To znamená, že ich zbytočne nenahradzoval umelými novotvarmi. V Slovári napr. možno nájsť viacero botanických názvov latinského pôvodu, ako: gasmín (Jasminum), hiacint (Hyacinthus), rezeda (Reseda) atď. Často však Bernolák cudzie slová používané v ľudovej reči označoval hviezdičkou, kvalifikujúc ich ako nárečové a radil ich nahradiť domácimi slovami. Inokedy zasa označoval slová cudzieho pôvodu krížikom ako zastarané a radil použiť miesto nich domáce slová alebo novotvary. Tu sme už vo sfére Bernolákovho štylistického hodnotenia cudzích slov. Autorka pozoruje, že Bernolák uplatňoval štylistické kritérium spisovnosti a nespisovnosti podľa svojej v podstate západoslovenskej koncepcie spisovného jazyka.[5] Označoval často krížikom (+) nielen bohemizmy, ale vôbec slová cudzieho pôvodu, ktoré pokladal za nevhodné pre spisovný jazyk.

Aj keď teda ostáva pravdou, že Bernolák, ako prvý kodifikátor spisovnej slovenčiny, usiloval sa dôsledne vybudovať slovnú zásobu spisovnej slovenčiny na domácich základoch, predsa však nemal zásadne odmietavý postoj k cudzím slovám. Vylučoval teda zo spisovného jazyka slová, pre ktoré jestvovalo už domáce alebo aj z češtiny prevzaté a už udomácnené slovo.

O Ľ. Štúrovi sa vie, že vyjadril ostré námietky proti nevhodnému používaniu prevzatých slov. V Slovenských pohľadoch Štúr napr. píše, že knižka S. Vozára 'Hlas od Tatier' je písaná jazykom napodobňujúcim spôsob myslenia v iných jazykoch. Podľa Štúra používať cudzie slová na vyjadrenie pojmov, ktoré sa dajú pomenovať vlastnými lexikálnymi prostriedkami, je znásilňovaním jazyka, vystavovaním jeho chudoby na obdiv, je neúctou k rodnému jazyku.[6] Možno však povedať, že nebol ani on zásadne proti užívaniu prevzatých slov v tých prípadoch, kde lexikálny fond vlastného jazyka prejavil nedostatok. Štúr si bol plne vedomý, že na spisovnú slovenčinu sa kládli hneď od prvých jej krokov vysoké požiadavky najmä zo strany poézie, umeleckej prózy,

---

5. Idem, op.cit. s. 261.

6. Viď Slovenské pohľady, I., 5, ss. 182-185, cituje A.N.Kondrašov, Vznik a začiatky spisovnej slovenčiny, SAV, Bratislava, 1974, s. 195.

vedy a publicistiky. Z toho dôvodu, Štúr bol zástancom obohacovania lexiky nového spisovného jazyka z rozličných prameňov: z domácich nárečových slov, z poslovenčených českých slov, preberaním cudzích slov a konečne vytváraním neologizmov. V článkoch, uverejnených v Slovenských národných novinách, Štúr bol často prinútený vysvetliť mnohé slovenské slová latinskými a nemeckými ekvivalentmi, uvedenými v zátvorkách. Uvediem iba niekoľko príkladov Štúrovho postupu: podstatní (essentialis, wesentlich), vzdelanosť (cultura, die Bildung), orba (agricultura, der Ackerbau), zvuk (sonus, der Schall) ap.[7] V mnohých prípadoch Štúrovi išlo o spresnenie alebo ustálenie významu použitých slov, ktoré na západnom a východnom Slovensku boli azda málo známe alebo celkom neznáme. A.N.Kondrašov nachádza vysvetlenie v skutočnosti, že Štúr určil Slovenské národné noviny širokému okruhu čitateľov, pre ktorých mnohé abstraktné a knižné slová boli nezrozumiteľné bez vysvetlenia latinskými a nemeckými prekladmi.[8]

Aj J.M.Hurban napĺňal svoje články a diela cudzími, najmä latinskými slovami. Kondrašov upozorňuje, že Hurban, na rozdiel od Štúra, adresoval Slovenské pohľady inteligencii, takže používanie prevzatých slov terminologického rázu u neho sa dá vysvetliť nie azda jeho zásadnou orientáciou, ale skôr samým obsahom jeho prác.[9] J.M. Hurban sa stal totiž na stránkach Slovenských pohľadov priekopníkom vo vytváraní historickej, filozofickej a literárnovednej terminológie. To plne zodpovedalo Štúrovmu presvedčeniu, že 'Reč má ten istý chod, to isté rozvitie jako človek a národy. Čímže sa teda reč vzdeláva? Tým, že sa k vyznačeniu mnohých a vyšších predmetov a ich vzťahov potrebuje.'[10]

---

7. Cfr. prvé čísla Slovenských národných novín. Podľa výpočtu A.N.Kondrašova v Štúrových článkoch sa takýmto spôsobom vysvetľuje okolo 1.800 slov. Viď op.cit. s. 221.

8. Viď Idem, op.cit., s. 221.

9. Idem, op.cit., s. 193.

10. Pozri Ľ. Štúr, Slovenčina naša, Bratislava, SAV, vol. 5., s. 17.

Kto chce zistiť vplyv románskych jazykov na slovenčinu, nemôže nezačať latinčinou, ktorá je podkladom moderných románskych rečí.

Dr. Henrich Bartek analyzoval kresťanskú slovenskú terminológiu a zistil, že začiatky pokresťančenia Slovákov siahajú hlbšie do minulosti, než to predpokladajú historici a archeológovia.[11] On aj potvrdil, že veľký počet cirkevných ako aj necirkevných starých panonizmov v slovenčine predpokladá priamy styk Slovákov s románskym obyvateľstvom a ich dlhé spolužitie, ku ktorému mohlo dôjsť iba v hornej Panónii. Veľmi zaujímavé sú Bartekove lingvistické analýzy, týkajúce sa slov ako – kríž, Ježiš, kresťan, kostol, pohan – a mnohých iných, v ktorých možno konštatovať hĺbkový vplyv latinčiny. Je to jasný dôkaz toho, že kde archeológia a história nedokážu osvetliť ešte doteraz temné stránky národných dejín, tam mnoho raz prichádza na pomoc lingvistika.

Po páde Veľkomoravskej ríše (r. 907), až do konca 12. storočia, mala stará slovenčina spoločenskú platnosť konverzačnej reči.[12] Domáci jazyk sa používal aj v náboženskej pastorácii. Latinčina sa používala najmä v liturgii (v misáli, v breviári, v hymnách), v literatúre (kroniky) a v administratívno-právnych písomnostiach (listy a listiny kráľovskej kancelárie, týkajúce sa majetkových, právnych a administratívnych pomerov vnútri štátu ako aj medzinárodných vzťahov). E. Paulíny viac ráz zdôrazňuje pozitívny význam latinčiny pre rozvoj slovenčiny, nakoľko slúžila ako formálny i jazykový vzor, podľa ktorého vznikali útvary v domácom jazyku, lebo sa stala prameňom, z ktorého sa prekladalo do slovenčiny.

Aj v nasledujúcich storočiach sa latinčina používala nielen v liturgii a vo vedách,[13] ale stala sa komunikačným prostriedkom

---

11. Cfr. H. Bartek, Najstaršie kresťanské slová v slovenčine, Most, A Quarterly for Slovak Culture, Cleveland, Ohio, USA, vol. 11, 1964, n. 3-4, s. 98 a n.

12. Cfr. E. Paulíny, Dejiny spisovnej slovenčiny, I., Bratislava, SPN, 1971, s. 11 a n.

13. Zo slovenských humanistov písali po latinsky Ján Sambocký (Sambucus

vo verejnom politickom a sociálnom živote Uhorska.[14] E. Paulíny však pripomína, že zemianstvo začínalo v úradnom styku popri latinčine používať aj domáci jazyk.[15] Najmä pri súdnych rokovaniach sa stávalo, že kráľovské dekréty alebo súdne rozsudky okrem úradnej latinskej reči sa vysvetľovali ústne aj domácim jazykom. Ostáva však skutočnosť, že ešte začiatkom minulého storočia na uhorskom sneme sa rečnilo po latinsky, akoby na starodávnom rímskom fóre, a bratislavské lýceum bolo známe v celom slovanskom svete pre vysokú úroveň vyučovania latinčiny. Nieto divu, že toto viacstoročné spolunažívanie s latinčinou zanechalo na slovenčine hlboké stopy. Kvantitatívne sa to prejavuje v niekoľko tisícovom počte hesiel uvedených už v spomínanom SCS, v ktorých sa očividne javí ich latinský pôvod. Pri mnohých slovách, ktoré sa prevzali v dávnych časoch a hláskoslovne i tvaroslovne sa prispôsobili slovám domáceho pôvodu, dnes sa už ich cudzí pôvod tak zjavne nepociťuje. Napr. slová ako: víno, kostol, oltár, múr ap., lexikológovia pokladajú, zo synchrónneho hľadiska, za domáce slová, nakoľko sa už dávno udomácnili a začlenili sa tak do národnej slovnej zásoby. Pavel Ondruš pripomína, že rímska kresťanská terminológia sa na Slovensku rozšírila najmä za uhorského štátu, keď sa Uhorsko priklonilo k západnému kresťanskému svetu.[16] Z tých čias k nám prenikli termíny ako: advent, birmovať, krst, oltár, vigília,

---

1531-1584) z Trnavy. Publikoval 'Historia Hungariae' od A. Bonfini s vlastnými doplnkami a komentárom. Martin Rakovský (Rakocius), v r. 1556 vydal v Prahe 'Epigrammata ad aliquot nobiles' a v r. 1560 'Libellus de partibus Reipublicae et causis mutationum Regnorum', ako aj 'De Magistratu politico' v r. 1574. Zachariáš Mošovský (Mosocius 1542-1587), nitriansky biskup, básnik, a historiograf zozbieral r. 1583 'Decreta, Constitutiones et Articuli Regum Inclyti Regni Hungariae'. Začiatkom 18. storočia písal po latinsky aj Matej Bel (1684-1749): 'Notitia Hungariae novae historico-geographica' (1735-1742) ako aj 'Adparatus ad Historiam Hungariae' (1735-1746).

14. Viď J. Rekem, The Origin and Development of the Slovak Language, Middletown, Pa, 1962, s. 5.

15. Pozri E. Paulíny, op.cit., s. 17.

16. Cfr. P. Ondruš, Slovenská lexikológia, Bratislava, SPN, 1972, s. 51.

koleda, rekviem, procesia, kantor, plebán, postila, centrum, génius, nátura, kapacita, alumneum, observatórium atď. Pomocou SCS možno zostaviť aj krátky zoznam novších termínov politicko-právnej povahy, napr. abalienácia, abjudikácia, abolícia, abrogácia, disciplína, gubernátor, kandidát, kapitál, konvent, kurátor, kredit, notár, patent, posesor, oficiál, privilégium, princíp, proces, rektor, senátor, štipendium, potom slovesá: fundovať, lamentovať, neutralizovať, protestovať, študovať atď. ako aj mená všetkých mesiacov roka. Latinčina často poskytla materiál pre tzv. knižné slová, ako napr. abstruzný (nejasný), denacionalizácia (odnárodňovanie), civilizácia (stupeň rozvoja spoločnosti), sumácia (sčítanie, súhrn), centenárium (storočie), paganizmus (pohanstvo) atď. Aj pomenovania z jednotlivých úzko špeciálnych odborov vedy, techniky a národného hospodárstva pochádzajú z latinčiny. Pre odborné termíny je typické, že sú jednovýznamové, ako napr. jazykovedné termíny: sufix, prefix; matematické termíny: sekans, kosekans, sinus, kosinus ap. Viacvýznamovosť termínov v takýchto vedných disciplínach sa chápe ako nedostatok, a preto nejestvuje homonymita. Jestvujú však synonymá, ako napr. lingvistika-jazykoveda ap., čo umožňuje vznik dvoch vrstiev termínov: vedeckých a popularizačných.[17] Ondruš správne poznamenáva, že niektoré prevzaté slová sa prebrali priamo, iné zasa prostredníctvom iných jazykov. Nesprávna je však jeho mienka, že slová ako: aktív, agresor, agresia, kolektív, oportunista, brigáda, pionier, prešli cez ruštinu do slovenčiny po prvej svetovej vojne.[18] Pre SCS brigáda a pionier boli prevzaté z francúzštiny a tie predošlé z latinčiny. Platný je však Ondrušov postreh všeobecného rázu o spôsobe preberania cudzích slov. Preberanie sa totiž uskutočňovalo dvojako: alebo prostredníctvom hospodárskych, politických, kultúrnych a vojenských stykov, alebo prostredníctvom istej spoločenskej vrstvy.[19] Prvým spôsobom sa dostali do

---

17. Idem, op.cit., ss. 35 a 38.

18. Idem, op.cit., s. 53.

19. Idem, op.cit., s. 53.

slovenčiny aj slová latinské, francúzske, talianske atď. Druhým spôsobom sa dostala do slovníka slovenského jazyka napr. francúzska kuchynská terminológia. Lexikológom a lingvistom je známy aj zvláštny postup preberania pomocou čiastočného alebo doslovného prekladu. Ide o tzv. kalky typu 'milosrdenstvo, milosrdný', čiastočné preklady z latinského 'misericordia, misericors'. Podobne máme 'svedomie' z doslovne preloženého latinského slova 'conscientia'.[20]

Ondruš si všíma aj medzinárodných slov utvorených umele, obyčajne zo základov latinsko-gréckych slov. Ide o slová typu: telegraf, telefón, televízia, telekomunikácia, magnetofón, automobil ap. Termín 'autostráda', vzhľadom na slovenčinu, je skôr priamo prebraté talianske slovo a nie internacionálne ako ho uvádza Ondruš.[21]

SCS uvádza aj mnoho latinských citátových slov, ktoré si zachovali všetky znaky cudzieho jazyka. Sú to vždy viacslovné pomenovania a používajú sa v pôvodnej latinskej forme, bez formálneho začlenenia do slovenského kontextu. Napr.: homo homini lupus, omnis vicit amor, pro forma atď.

* * *

Prevzaté slová nepochybne rozširujú rozsah slovnej zásoby a sú tak jedným z faktorov ovplyvňujúcim štýl prejavu. Štylisti sú zajedno, keď tvrdia, že čím je slovná zásoba jednotlivca alebo národného spoločenstva bohatšia, tým sú väčšie predpoklady primeraného a štylisticky diferencovaného vyjadrovania.[22] V Slovníku slovenského jazyka je asi 150.000 slov, kým Slovník cudzích slov (SCS) obsahuje okolo 60.000 slov. V tejto práci beriem do úvahy oba slovníky, najmä však SCS, nakoľko uvádza množstvo prevzatých slov, ktoré sa nenachádzajú v Slovníku slovenského jazyka.

Autorky pracovali na SCS plných dvadsať rokov a mali k

---

20. Viď H. Bartek, op.cit., s. 99.

21. Viď P. Ondruš, op.cit., s. 54.

22. Cfr. J. Mistrík, Štylistika slovenského jazyka, Bratislava, SPN, 1970, s. 194.

dispozícii bohatý archívny materiál, ktorý sa stále doplňal. Hneď v úvode tvrdia, že sa pri výbere lexikálnych jednotiek riadili zásadami modernej lexikológie. Každé prevzaté slovo zaradené do SCS tvorí samostatnú heslovú jednotku. Iba pri podstatných menách sa uvádza tvar druhého pádu a skratka gramatického rodu. Z úsporných dôvodov autorky nepoužívajú pri ostatných slovných druhoch príslušné gramatické určenie. Výklad významu slov sa uvádza stručne a zrozumiteľne, sledujúc taký typ výkladu významov slov, aký je bežný vo výkladových jednojazyčných slovníkoch spisovnej reči. Slová i jednotlivé významy slov sú označené vhodnými štylistickými kvalifikátormi, napr. kniž., hovor., odb., (i špecifikovanými skratkami jednotlivých odborov, napr. chem., lek., lingv., ap.). Pôvod slov, ich migrácia a jazykové kontakty sú naznačené iba elementárnymi údajmi, nakoľko autorky nemali v slovenčine naporúdzi etymologický slovník. Celkove sa SCS môže hodnotiť ako výborná pracovná príručka a to aj napriek ostrej kritike, ktorú uverejnil J. Genzor na stránkach Romboidu (1980, č. 7, s. 95-96).

* * *

Aký vplyv mali však na slovenčinu moderné románske reči ako francúzština, taliančina, španielčina, portugalčina, brazílčina a rumunčina? Často sa v rozličných publikáciách opakuje paušálne tvrdenie, že z francúzštiny sa prebrala kuchynská terminológia, z taliančiny zasa hudobná terminológia a z rumunčiny vraj terminológia z pastierskeho života. Takto formulované tvrdenia sa zdajú mať exkluzívnu platnosť, kým situácia je omnoho zložitejšia.

Aj predstava, že ide iba o malý počet prevzatých románskych slov padá, len čo si trocha pozornejšie prelistujeme SCS. Zistil som napr., že v SCS sa nachádza okolo 4.000 termínov z francúzštiny, 1.575 hesiel z taliančiny, okolo 300 slov zo španielčiny, okolo 60 slov z portugalčiny, asi 20 hesiel z rumunčiny a okolo 10 slov aj z brazílčiny.

Je to celkove úctyhodná prítomnosť prevzatých románskych termínov v slovenčine a natíska sa otázka, aké historické zázemie dalo podnet k tak presvedčivému vplyvu.

Záujem o Francúzsko a o francúzsku literatúru na Slovensku bol živý už v 18. storočí. Román 'Les aventures de Télémaque' od francúzskeho autora François de la Mothe-Fénelon (1651-1715) bol preložený na Slovensku až tri razy.[23] Aj ohlas na Francúzsku revolúciu v rokoch 1789-1793 bol na Slovensku veľmi silný.[24] Samozrejme, že rástli sympatie alebo antipatie pre revolučné idey podľa ideologického presvedčenia jednotlivcov. Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Helvetius boli prítomní svojimi dielami nielen vo verejných bibliotékach, ale aj v osobných knižniciach.[25] V minulom storočí Tablic, Dohnány, Dobšinský a Sládkovič prekladali z francúzskej literatúry s určitou intenzitou. V našom storočí vzrástol záujem o všetko francúzske po prvej svetovej vojne, keď sa novoutvorené Československo politicky, ekonomicky a kultúrne orientovalo na Francúzsko.[26] V medzivojnovom období obohatili slovenskú literatúru prekladmi francúzskych autorov najmä Š. Krčméry, M.B.Sládkovič, B. Škultéty, P. Kompiš, ako aj básnici E.B.Lukáč, J. Smrek, V. Beniak, J. Kostra a Š. Žáry. Záujem nepoklesol ani počas druhej svetovej vojny a dodnes francúzska literatúra patrí medzi najviac prekladané svetové literatúry na Slovensku.[27] Mimoriadne vzácne sú najnovšie preklady Felixa, Strmeňa a Turčányho. Aj početní iní slovenskí vysťahovalci a emigranti udržiavali za posledné storočie čulé styky s francúzskou kultúrou.[28]

---

23. Viď J. Felix, Slovenský preklad v perspektíve histórie a dneška, Romboid, Bratislava, 1968, č. 2, s. 6.

24. Cfr. Dejiny slovenskej literatúry II., Bratislava, SAV, 1960, s. 67 a n.

25. Pozri J. Felix, op.cit., s. 8.

26. Viď M.S.Ďurica, Slovak Culture through the Centuries, ed. by J.M. Kirschbaum, Toronto, Ont. 1978, s. 452.

27. Cfr. J. Felix, Francúzska literatúra u nás, SP., 1966, č. 5, s. 76 a n. Pozri aj A. Visco, La letteratura francese nelle traduzioni in Slovacchia, in: Culture Française, XXVII, 1980, č. 6, ss. 182-192.

28. Pozri J.M.Rydlo, Slováci v európskom zahraničí, in: Slovensko v retrospektíve dejín, Lausanne, Liber, 1976, s. 227 a n.

Taliansko-slovenské vzťahy siahajú ďaleko až k historickému roku 867, kedy pápež Hadrián II. prijal v Ríme na audienciu bratov Cyrila a Metoda. Neskoršie viaceré talianske univerzity umožnili slovenským študentom dosiahnuť najvyššie stupne vzdelania. M.S.Ďurica zistil, že spomedzi 250 'Hungarov', zapísaných v rokoch 1264-1700 na pádovskej univerzite, aspoň 50 z nich pochádzalo zo Slovenska.[29] Ján Sambocký (1531-1584) z Trnavy nielenže študoval v Taliansku, ale stal sa aj univerzitným profesorom v Bologni, kde bol aj poradcom a lekárom na dvore Maximiliána II. Talianski učenci Galeotto Marzio, Giovanni Gatti a Pietro di Verona vyučovali na Istropolitánskej Akadémii v Bratislave.[30] Avšak aj talianski murári, kamenári a dokonca kominári mali na Slovensku po niekoľko storočí vlastné remeselnícke cechy.[31] Talianska literatúra je tiež dôstojne zastúpená v slovenských prekladoch z Danteho, Boccaccia, Petrarcu až po Ungarettiho a Pasoliniho, z Manzoniho až po L. Sciascia.[32]

* * *

O pútnikoch 'eslovacos' sa hovorí v niektorých kronikách, že putovali už v stredoveku k hrobu sv. Jakuba, apoštola Španielska.[33] Po staročia udržiavali kontakty so Španielskom slovenskí obchodníci a remeselnícki tovariši, ktorí museli absolvovať

---

29. Viď M.S.Ďurica, La fortuna del Petrarca nella letteratura slovacca, in: Il Mondo Slavo VI., Padova, 1976, s. 16.

30. Cfr. Idem, op.cit., s. 15.

31. Cfr. A. Spiesz, Artigiani e commercianti italiani in Slovacchia nel secolo XVIII, in: Il Mondo Slavo I., Padova, 1969, ss. 149-159.

32. Pozri M.S.Ďurica, Cultural relations between Slovakia and Italy in modern times, in: Slovak Culture through the Centuries, ed. by J.M. Kirschbaum, Toronto, Ont. 1978, ss. 393-469 passim, ako aj A. Visco, L'Italia letteraria nelle traduzioni slovacche, Roma, AITI, 1981, ss. 1-47 passim.

33. Cfr. Š. Glejdura, Štyridsať rokov slovenskej prítomnosti na španielskej pôde, in: Katolícky kalendár Jednota, Middletown, Pennsylvania, 1980, s. 187 a n.

skúšku dospelosti pretĺkaním sa po svete, odkiaľ si domov prinášali aj hojnú zásobu slovného a kultúrneho bohatstva. Prví španielski jezuiti prišli do Trnavy už r. 1561, teda iba päť rokov po smrti Ignáca z Loyoly. Jezuiti založili kolégiá aj v Košiciach, Znieve a Šale. R. 1635 im kardinál Peter Pazmány zveril trnavskú univerzitu. Glejdura výrazne podčiarkuje, že staročné, aj keď azda sporadické styky medzi Slovenskom a Španielskom sú logickým dôsledkom ľudskej prirodzenosti, sociálnej potreby a kultúrnej vzájomnosti.[34] Sem patrí aj Štúrov záujem o politické hnutie Španielska na stránkach Slovenských národných novín. Veľmi živý záujem vzbudzovali aj umelecké španielske literárne diela. Z našich školských rokov sa nám zaiste živo vynára v pamäti film 'Hrdinovia Alkazáru'.

Najživšie styky medzi Španielskom a Slovenskom sa však nadviazali až za Slovenského štátu (1939-1945), kedy Dr. J.A. Mikuš vo funkcii chargé d'affaires a Dr. J. Cieker ako vyslanec vytvorili priaznivé podmienky pre čulé obchodné a kultúrne slovensko-španielske kontakty. Dr. J. Cieker pokračoval vo svojej všestrannej činnosti aj po vojne, najmä ako vedúci slovenského vysielania pri Radio National de España i ako riaditeľ vysokoškolského domova OCAU, ktorým prešlo 21 slovenských univerzitných študentov medzi 1948-1963.

Bolo by potrebné, aby slovenskí vzdelanci, ktorí bývajú azda v Portugalsku a v Brazílii, preskúmali prítomnosť Slovákov v histórii aj týchto románskych krajín.

* * *

Chcel by som teraz poukázať na fakt, že v Slovníku cudzích slov je mnoho slov z najrozmanitejších odvetví spoločenského, kultúrneho a hospodárskeho života. Sú to slová známe jednak v každodennej reči, ako aj slová terminologického rázu.

Z rumunčiny sa dostali do slovenského jazyka priamym vplyvom počas valašskej kolonizácie od 12. do 17. storočia nielen názvy z pastierskeho života [35] ako napr. bača, bunda,

34. Idem, op.cit., s. 189 a n.

35. Viď P. Ondruš, op.cit., s. 51.

fujara, geleta, grúň, kľag, koliba, košiar, putera, salaš, valach, vatra, ale aj kuchynské názvy: alivanka (rumunská špecialita z tvarohu), demikát (bryndzová polievka) alebo hudobný termín doina (druh rumunskej piesne) a hóra (ľudový tanec). Aj slovo grapa, vo význame príkrej stráne pochádza z rumunčiny.

Brazílska portugalčina vniesla do slovenčiny málo termínov, avšak rôznorodého druhu. Tak napr. lekársky termín 'alastrim' (veľmi ľahko prebiehajúce kiahne), zoologický termín 'arapaima' (jedna z najväčších sladkovodných rýb), potom botanický termín 'babassu' (divo rastúca palma strednej a južnej Ameriky), alebo aj pomenovanie charakteristického hudobného nástroja 'cabaza'.

Širší okruh vplyvu na slovenčinu dokazuje portugalčina. V slovenčine máme niekoľko zoologických termínov ako napr.: buffalo, zebra, zebrička, zebrina, zebroid, emu a kobra; niekoľko botanických termínov ako: banán, banánovník, kokos, kokosovník. Aj caatingas a campos, vo význame brazílskych lesov a vysokých porastov v brazílskom vnútrozemí, pochádzajú z portugalčiny. Základný termín – barok – označujúci umelecký sloh v 17. a 18. storočí a z neho derivované slová barokista, barokizácia, barokizovať, baroko, barokový, tiež pochádzajú z portugalčiny. Je tu potom hovorový termín: bufalky (druh topánok), obchodný termín: jacaranda (druh brazílskeho palisandrového dreva), textílny termín: flamenga (hodvábnická jednofarebná tkanina) a okolo 50 ďalších hesiel z portugalčiny.

Zo španielčiny sa dostalo do slovenčiny okolo 300 termínov. Pomerne hodne je zoologických termínov ako: aligátor, anakonda, ančovička, činčila, guanako, kajman, kolibrík, kondor. Z botanických termínov sú známe: juka, kakaovník a koka. Zo španielskeho ľudového folklóru sú to názvy rozličných tancov: bamba, bolero, čačača, cachucha, flamenco, gitana, karioka ap. Všeobecne známy je aj chemický termín: azulín, športový termín: kanoista, geologický termín: kaňon, odborný termín: embargo, metereologický termín: antipasát, hovorové termíny: bodega (lahôdkáreň) a karambol, politický termín: caudillo (vodca) a caudillizmus (snaha uviesť diktatúru podľa Francovho vzoru), šachový termín: gambit, zastarané termíny ako: kordovánky,

korteš, kortešačka a kortešovať. Z literatúry je dobre známy termín: donkichot (rojko) a gongorizmus (podľa španielskeho básnika L. Gongoru). Patria do všeobecnej rečovej kultúry aj termíny ako: barak, cigara, corrida, gitara, alkazár (opevnený hrad, pevnosť v Španielsku), avenida (juhoamerická hlavná ulica), banderillero (zápasník na býčích zápasoch), conquistador (dobyvateľ), donchuan (sukničkár), Eldorado (rozprávková krajina blaženosti), gala (slávnostné sviatočné oblečenie), gaučo (pastier dobytka na juhoamerických trávnatých stepiach), indigo (druh modrého farbiva), kaballero (rytier, gavalier, pán), hurikán (tropický cyklón, uragán) a mnohé iné.

Ešte citeľnejší vplyv na slovenčinu vykazuje taliančina so svojimi 1.575 heslami, zaznamenanými v SCS. Už aj ich štatistické rozvrstvenie prezrádza, že slovenská rečová kultúra prichádzala častejšie do kontaktu s talianskou ľubozvučnou rečou. Už Šafárik a Kollár boli presvedčení, že aj slovenčina je ľubozvučná reč a Štúr hovoril nadšene o Slovákoch ako o spevavom národe. Niet teda divu, že talianska hudobná terminológia obohatila slovenčinu o 385 hesiel. Sú to všetko termíny, ktoré vyjadrujú expresivitu hudobného prejavu: hrať 'dolce' (jemne) ale aj 'feroce' (divoko), hrať 'fiorito' (okrášlene) ale aj 'rudamente' (drsne) a desiatky ďalších podobných termínov.

Základné hudobné termíny ako durová, molová stupnica, solfeggio, partitúra, akord, akordika (súčasť hudobnej náuky, najmä harmónie) pochádzajú z taliančiny. Aj rozličné varianty ľudského hlasu ako: soprán, alt, kontralt, tenor, barytón, bas majú svoje korene v taliančine. Taktiež názvy viacerých hudobných nástrojov: činele, fagot, klavicembalo, mandolína, okarína, piano (klavír), pikola, trombón, violoncello atď. Rôzne druhy hudobných skladieb nesú talianske názvoslovie: ária (sólový spev z opery), kanconeta (talianska ľudová pieseň s refrénom), fuga (kontrapunktistická a imitačná skladba s troma dielmi), opera (hudobné dramatické dielo), taktiež kvarteto, kvinteto, moteto, recitatív, scherzo, toccata a končiac s duo a trio, skladby pre dva a tri hlasy alebo nástroje.

Na druhom mieste je 51 obchodných termínov. Uvediem iba tie najznámejšie: biankoakcept (zmenka), biankoindosácia (pí-

somný prevod cenného papiera), biankokredit (úver) kontokorent (bežný účet), fakturácia (vystavovanie faktúr, účtovanie), storno (zrušenie zmluvy) atď. Na tretie miesto sa zaraďuje 46 stavebných termínov: balkón, fasáda, freska, malta, modelovka, mramorárstvo, parapet ap. Ďalej máme 40 historických termínov ako: iredentizmus (talianske nacionalistické hnutie koncom 19. storočia za pripojenie území obývaných Talianmi k Taliansku), karmaňola (revolučná pieseň z veľkej francúzskej revolúcie, neskôr zakázaná), korzár (pirát), mafia (tajná zločinecká organizácia) atď. V progresívne menšom číselnom rozsahu nasleduje 39 peňažných termínov, 38 hovorových, 32 zastaraných, 27 technických, 20 fyzikálnych, 19 potravinárskych, 19 geologických, 18 architektonických, 15 politických, 15 športových, 14 odborných, 13 poetických, 13 vojenských, 12 botanických, 12 divadelných, 12 elektrotechnických, 12 výtvarných, 11 lekárskych, 11 literárnych, 11 záhradníckych, a 10 chemických termínov.

Už aj toto suché štatistické vymenovanie poukazuje na rôznorodosť vplyvu taliančiny na slovenčinu, popierajúc tak tvrdenie, žeby taliančina bola obohatila slovenčinu iba o hudobnú terminológiu.

Najpresvedčivejší vplyv na slovenčinu vykazuje francúzština so svojimi 4.000 heslami zaznamenanými v SCS. Absolútnu prevahu majú textílne a hovorové termíny. V progresívne menšom číselnom rozsahu nasledujú technické, odborné, zastarané, knižné, chemické, stavebné, historické, hudobné, potravinárske, vojenské a obchodné termíny. Kuchynská terminológia je až na 14 mieste. Značný počet termínov pochádza aj z architektúry, lekárstva, športu, letectva, poézie, zoológie a z ďalších 58 rôznych sektorov zložitého moderného spoločenského a produktívneho života.

Názvy ako: cigareta, galoša, garáž a debata, sú tak naširoko zaužívané, že nepotrebujú ani vysvetlenia. V užšom kruhu sú zaužívané termíny ako debakel (nezdar), debut (prvé vystúpenie), defilé (slávnostná prehliadka vojska), depeša (rýchla písomná správa) a stovky ďalších podobných termínov.

Z francúzštiny pochádzajú aj špeciálne termíny z literatúry:

esej, z poézie: idyla, z vojenského života: eskorta, z techniky: fréza, z histórie: gilotína, z hudby: hoboj, z cukrovarníctva: karamelka a z výtvarníctva: karikatúra.

Známe sú aj kuchynské názvy ako: frikasé, frikadelka a kotleta; textílne názvy: fulár a flanel; zastaraný termín: fiaker; knižný termín: frapantný (nezvyčajný, prekvapujúci); hovorový termín: guráž; právnický termín: komplicita (spoluvina) a zoologický termín: kormorán.

Rozsah tohto článku nedovoľuje širšie prehĺbenie tohto zaujímavého materiálu, avšak už z uvedeného je jasné, že najmä kontakty medzi francúzsko-slovenskou a taliansko-slovenskou rečovou kultúrou by si zaslúžili odbornú historicko-lingvistickú analýzu.

Rím, 12. júna 1982

Ján Okáľ

ÚNIK DO SAMOTY NA JAZERE

Lenivý vánok vzal mi loďku do vlečky,
pohľadom strážim svoje biele ovečky –
tak sa tu plavím, bez túžby a bez smeru,
prúdy ma nesú, kde ma vetry neberú.

Hore je dolu, dolu zasa hore je –
dve slnká vidím, ktoré z nich ma ohreje?
kačička divá, za ňou žlté káčatá –
z idyly rastie tragédia načatá.

Tak mi je sladko a tak mi je do žiaľu –
možno sa vrátim, preberiem sa z ošiaľu,
možno ma obzor do diaľavy zamotá...
So všetkým splývam, objala ma samota.

Ján Okáľ

LETNÝ DEŇ NA JAZERE

Nehybný ako šachorina v plytčine
trávil som letné popoludnie nečinne
so sebou v sebe, ako nebo s vodou –
a medzi nimi oblak mi je loďou.

Tak medzi svetmi, nič nás viacej nebolí,
lež na hostine boli sme aj neboli,
všetko sa zdalo ako návrat zo sna,
čipôčky z túžob tkali moje krosná.

Mäkučký oblak, biely baran bez hlavy,
tôňu mu vodou ťahá pstrúžik pehavý,
nebeská baňa nad pohľadom zdutá,
len tôňa noci načína ju z kúta.

Kým život stečie ako voda zo sita,
nikdy sa doňho nezahryzneš dosýta,
vlečieš ho rokmi ako náklad muľa
a tvoje slnce do noci sa gúľa.

Ján Okáľ

MESAČNÁ NOC NA JAZERE

Tučný mesiac ťažko vstáva z jazera,
v hĺbke briezka konármi sa korení –
hladina je ako posteľ z pazderia,
celý svet je z pavučiny stvorený.

Ján Okáľ

DAŽDIVÝ DEŇ PRI MORI

Keď prší, prší, aj do mora prší,
hladine husia koža naskočí –
sivá hmla sadá ako beľmo na oči
a sťažeň lode do večnosti trčí.

Dnes čas i priestor tu a teraz sú
a sivá plácha všetko zmyslom skrýva,
lež kým sa zmysly do vedomia pretrasú,
more je sivé, obloha je sivá.

Vlado Machajdík

ČAKANIE

Nenechávaj ma osamote,
smutná mi býva nedeľa.
Čakám a čakám po večeroch,
ticho a prázdno je tu bez teba.

Nenechávaj ma v nestálosti,
úzkosť mi srdce zoviera.
Ťažko sa kladie veršík k veršu
a noc ďalší deň zotiera.

Tak trávim dni a trávim noci,
v čakaní čas sa presieva.
Vkladám ťa do snov, do brieždení,
predstava rána zjasnieva.

Verím, že prídeš s novým májom,
keď zem sa zbaví vlhkých zím.
Pripravím slávnosť na tvoj príchod,
môj svet ti k nohám položím.

Vlado Machajdík

NÁVŠTEVA

Poď dnu a posaď sa tak ako vždy predtým,
únavu zhoď z pliec, utri z čela pot
v pohodlí
pri krbe, no tak len si sadni
za ruku ma drž a začni,
dobre mi je takto počúvať tvoj hlas,
spomínať
príbehy veselé i smutné.
Vonku sadá tma, dobre mi je takto,
oči v plameni.

Po dlhom čase privial ťa sem vietor
z túžob,
z diaľok a zo snov, z nocí, z dní.
Do plameňov hľadím,
víno nalievam,
myslel som si často, že už neprídeš:
bývalo mi smutno, spomínal som často,
ako sme z odstupu pozerali na svet,
kedysi
z nadhľadu, valil sa
popri nás, popod nás, obiehal okolo
v krivkách opitých.

Spolu sme sedávali po večeroch
a spolu sme trávili dni,
zlé dni, keď prší od rána do rána
a nikto nezaklope na dvere.

Dlho sme čakávali na úsmev
aj na dobré dni,
po nociach sme sa milovávali s predstavami
a trhávali orgován.

Boli hviezdy a bola jar,
jesene i zimy, letá zo slnka
videli nás deliť sa
o chvíle mnohé, rýchle radosti,
túžili sme stať sa centrom vesmíru.

Stavali sme často vzdušné zámky,
aj zámky z hviezdneho prachu
a z lások minulých sny,

stretávali sme sa v rýchlikoch často
a predbiehali sme sa na autostrádach,
so zatajeným dychom sme žili
roky a roky,
so zatajeným dychom sme spoznávali svet.

Na dlhých cestách sme čakávali na návraty
a čakali sme na seba.

Dobre mi je teraz počúvať tvoj hlas,
spomínať
príbehy veselé i smutné.
Vonku je už tma, dobre mi je takto.

Oči v plameni.

Vlado Machajdík

ODKAZ

Vrátiť sa znova
postŕhať závoje prešedivelých hviezd
pod rúchom noci
        na pokračovanie
beznádejnej

Zbaví sa moci mesiac
s červeným polkruhom
odchádzajúcim
        aj tak.

Nevyschýňajú pramene
a rodí sa nový mesiac
bez polkruhu červeného
zbytočnými hviezdami
        okvitnutého.
A kosák jeho polznaku obráti sa
na inú stranu.

Ústretie prichádza z tej druhej strany
bez hviezd
iba so vzdychom noci
a rozvinutými záhonmi ľalií
bielych – bez viny.

MOST

Raz
opäť pôjdem s tebou
na prechádzku;
viem,
už sa teším na ten deň
okolo starých líp
pri starých bránach
a lavičkách, z ktorých dávno
zoškrabal farbu
čas.

Máj sa oprie o zem
ramenom zo zelene
a lúčom
zo slnka,

spomínať
a znova zachce sa nám milovať
a snívať,
držať sa za ruky ako predtým,
nikdy nepočítať hviezdy
a sny.

Unavení
spolu privítame ráno
s prvými zvukmi nového dňa
po najtichšej noci,

náš obraz vrytý do rieky.

ODCHOD Z BOLOGNE A ZAČIATKY RÍMSKEHO POBYTU

Za päť rokov vojenčiny som spal všelikde a všelijako. A za pol roka v emigrácii sa moje nocľažnícke skúsenosti tiež obohatili. Poznal som kavalce v kasárňach desiatich slovenských miest, prítulnosť i tvrdosť zeme pod vojenskou prikrývkou pod stanom i pod hviezdami, noci v nákladných automobiloch s drôtami telegrafistov miesto hlavnice, utrpenie na lôžku z dvoch oceľových sudov, kde som mal na jednom hlavu, na druhom päty a v páse ma omínala reťaz, ktorou boli bočnice nákladného auta zopnuté, ale zaspať som nemohol, lebo ten, čo spal podo mnou medzi sudmi, stále na mňa vykrikoval, aby som mu nespadol na hlavu. Skúsil som aj trojposchodové holubníky v baraku zajateckého tábora, kde som nevedel, či mi spať nedali ploštice alebo dunenie kobercových explózií počas amerických a anglických bombovacích náletov. Poschodové kavalce v nemeckom Münster Lagri ma vlastne ani novou skúsenosťou neobohatili, lebo podobné boli v hociktorých slovenských kasárňach. Za spomienku vari stojí iba to, že som spával na kavalci, kde počas výcviku v roku 1911 či 1912 spával poručík von Paulus, podľa všetkého ten istý von Paulus, ktorý o tridsať rokov neskôr pri Stalingrade prehral bitku, ktorou sa začala dezintegrácia Tretej ríše. Potom prišla emigrácia a leto, keď sme spávali na "saubodni", teda na povale nad chlievmi. Ale to nebola nová skúsenosť. Niekedy mi to skoro pripomínalo roky, keď som každé leto spával na šopách a v senníkoch, nehovoriac už o kolibách a sochárkach drevorubačov a furmanov. Skoro som zabudol, že som občas vyspával, jedával a vôbec žil v konských vagónoch vojenských i zajateckých transportov. Šesť koní alebo dvanásť chlapov. Tak bolo napísané na vagónoch a pokiaľ šlo o kone, dodržoval sa predpis veľmi prísno. Pretože erárny kôň bol viac hoden ako erárny chlap, predpis sa zriedka dodržal, keď šlo o transport chlapov.

Vraví sa, že aj slepá kura nájde zrno a čo ako zriedka, aj počas svojho vojenčenia som niekedy spával, ako sa na človeka patrí. V

čistej izbe, na mäkkom vankúši a pružnom matraci, pokrytom bielučkými plachtami a prikrýval som sa páperovou perinkou. Niekedy doma, niekedy v hoteloch, kde ma neskôr ako dôstojníka ubytovali. Ale všetky až extrémne okolnosti, za akých som sa ukladal na nočný odpočinok, mali jedného spoločného menovateľa – ak som len nebol sám, ľudí, ktorí boli okolo mňa, som prinajmenšom poznal, ale častejšie to boli moji priatelia, alebo aspoň ľudia, s ktorými som mal spoločné osudy. Ako sa u nás vraví, videli sme si až do žalúdka a nemali sme čo pred sebou skrývať alebo predstierať. Žili sme v nahej pravde telesne i spoločensky a všetky vonkajšie prejavy života mali, dalo by sa povedať, spoločného menovateľa. Takáto livelizácia je vari nielen seba, že sa jeden na druhom v doslovnom zmysle potkýňajú. Nevyhnutnosť ich stlačila na úzke priestranstvo a návrat do normálneho života ich zasa rozhodí tak naširoko fyzicky i duchovne, že aj v spomienkach si z nich udržíme niekoho len prísnym výberom.

Noc, do ktorej som v Bologni zaspával v preplnenom vagóne so svojimi spoločníkmi, prichytila ma takého unaveného, že som si ani prostredie nevládal dobre uvedomiť. Uvedomil som si len na svitaní, že noc, z ktorej sa prebúdzam, ma zo všetkých strán až neuveriteľne stlačila. Keď som sa pohol, musel sa pohnúť aj niekto predo mnou alebo vedľa mňa; keď som vdýchol sparené ovzdušie, vedel som, že len zlomok sekundy predtým ho niekto vydýchol, lebo vdýchnutia a výdychy som okrem toho nielen počul, ale aj cítil na vlastných rebrách, pritlačených o rebrá niekoho, kto takisto cítil moje dýchanie. Svetlo bolo ešte veľmi riedke a vonku tiež ležala hmla nízko nad krajinou, takže všetko okolo mňa bolo v sivom pološere, ale zato sluch až obdivuhodne zachycoval všetky odtienky dýchania, fučania, chrapotu, pokašlávania a iných zvukov živého ľudstva, stlačeného na neuveriteľne malý priestor. Je zaujímavé, ako vie ucho elimimovať a úplne si nevšímať pravidelné nárazy kolies vlaku na spoje koľajníc, ale zato zachytí až obdivuhodne presne chrčanie v pľúcach niekoho, čo sedí až na druhom konci lavice vagóna. A darmo človek vie, že sám prispieva k tejto kakofónii zvukov a nie je odlišný, jednako ho to znervózňuje a zlostí, ba niekedy až do

iracionálneho stavu podráždenosti uvádza.

Už pred svitaním som v polospánku zachytil tu a tam tlmený šepot, ale cez ucho sa ďalej do vedomia nedostalo z toho celkom nič. Len neskôr, keď som si začal bližšie všímať okolie, usiloval som sa rozlišovať jednotlivé hlasy a uhádnuť národnosť ľudí okolo seba. Na počutie som ľahko rozoznal niekoľko talianskych hlasov, aj keď som nerozumel ani slova. Taliančina je jazyk, ktorý má svoju zvučnosť a rytmus a nie je ťažké rozoznať ju v miešanine iných jazykov. Oveľa hlučnejšie sa vagónom ozývala polština a ťažko zrozumiteľná nemčina, vlastne čo som pokladal za nemčinu. Zaujímavé bolo, že pri pozornom počúvaní som zbadal, že tí istí ľudia hovoria oboma jazykmi, často ten istý človek v prostred vety prešiel z polštiny do nemčiny alebo naopak, a v rozhovoroch jeden hovoril jedným, druhý mu odpovedal druhým jazykom. Poľskí Židia, pomyslel som si a čudoval som sa, že ich je odrazu toľko na jednom mieste. Nevedel som ešte, že v tom čase sa nielen poľskí Židia, ale Poliaci vôbec začali z celej Európy sústreďovať v Taliansku. V našom vagóne boli to väčšinou starší ľudia a medzi nimi oveľa viac žien ako chlapov, čím sa vari dalo vysvetliť aj to, že boli takí hlasní. Oblečení boli napospol do teplých šiat, lebo prichodili zo severu, ktorý už dýchal chladom a rannými mrazmi. Ale módna prehliadka to nebola, lebo aj keď sa tu a tam našiel kožuch, ten bol miestami ošúchaný a miestami vypĺznutý. Teda utečenci. Ako my. Keby sme neboli bývali v jednom vagóne, obrazne by sa bolo dalo povedať, že sme na jednej lodi. A vedeli sme všetci, že je to loď veľmi chatrná a more, ktoré nami hádzalo, veľmi búrlivé.

Kým sa aj na obloky vagóna lepila ťažká hmla, bol som rád, že sedím, ale keď ju slnce spálilo a kraj sa otvoril pohľadu ako karta z výletu, závidel som tým, čo sedeli pri obloku. Tým viac, že skoro odrazu so slncom ukázalo sa nám na obzore aj more. Jadran. Prvý raz v živote mal som plné oči mora. Aké len bolo belasé. Ako neuveriteľne belasé. Keď som videl na obrazoch Miloša Bazovského belasú farbu Jadranu, myslel som, že je to maliarska licencia, lebo niet vody na svete, ktorá by takú farbu mohla mať. A teraz som ho mal pred očami v celej nádhere, ohraničené na jednej strane širokou plážou bieleho piesku a na

obzore v perleťových poltónoch splývajúce s nebom. Názvy staníc mi pripomínali ústupovú cestu slovenskej divízie, ktorá bola počas druhej svetovej vojny v Taliansku a priatelia, ktorí v Taliansku slúžili, mi o nich vravievali. Z Imoly, kde bolo veliteľstvo a cez ktorú sme prešli kedysi v noci, chodievali do Rimini, Riccione, Cattolica až po Pesaro s odbočkami do San Marino, ktoré leží trochu na západ od Rimini. Nebyť tragédie, keď pri americkom nálete zahynulo 17 či 18 slovenských vojakov a pochovaní sú v tomto malebnom mestečku, celé talianske intermezzo bolo by obohatilo niekoľko tisíc slovenských chlapcov príjemnými spomienkami na túto krajinu slnca a milých ľudí.

Nie som prvý, čo prišiel na to, že pohľad na more človeka priam hypnotizuje a drží ho tak, že oči nemôže od neho odtrhnúť. Ktovie prečo. Veď aj tých najkrajších pohľadov sa človek prv či neskôr nasýti. Ale nie pohľadu na more, ktoré je síce stále také isté, ale na druhej strane stále iné. To isté a stále iné. Aké je to chudobné vyjadrenie toho čarovného zázraku, ktorým je hladina mora a jej neopakovateľné premeny farby a tvaru. Celkom som zabudol, že sa trmácame vo vlaku, pozliepanom z fantastickej zbierky vozňov a vlečieme sa po koľajniciach, ktoré pri každom náraze kolies akoby o milosť a prepustenie zo služby prosili. Ale viditeľných stôp vojny nebolo toľko ako na okolí Verony. Akiste tu vojna prebehla rýchlejšie a nestačila zanechať za sebou toľko rozvalín a trosiek. Alebo v pobrežnom pásme okrem prístavov nebolo čo rúcať.

Občas sa vlak od pobrežia odtrhol a mohol som sa nielen očami ale aj pozornosťou vrátiť do vagóna. Podľa toho, ako vyzerali moji spoločníci, mohol som usudzovať, že aj ja musím byť nielen zarastený, ale aj akýsi roztrasený a dokrkvaný v sparených a zvädnutých šatách. Bolo by sa mohlo povedať, že aj náš výzor je okolnostiam primeraný. Boli sme protagonisti úžasnej európskej drámy, do ktorej sme nielen životom, osudmi, ale aj výzorom vrástli. Vlastne – vrástli i nevrástli, lebo Dr. Cincík ešte aj v tomto položení stačil zažialiť, že sme z Bologne nešli priamo na východ, kde sme mohli prerušiť cestu a v Ravenne obdivovať chýrečné byzantské mozaiky. Dr. Polakovič bol zaujatý svojimi

myšlienkami a spomienkami; na roky, ktoré strávil v Taliansku za celkom iných okolností. Okolie, ktoré popri vlaku vedľa nás bežalo, skoro nekomentoval, lebo aj on šiel touto cestou prvý raz. Bol preto práve takým divákom ako Dr. Cincík alebo ja.

Keď sa náš vlak vytiahol z rannej hmly do slnečného jasu na brehu azurového Jadranu, zdalo sa nám, že Taliansko sa nám chcelo ukázať ako krajina večne slncom ožiarená. Po hodinke či dvoch boli sme skoro sklamaní, keď sa ukázalo, že v slnečnom jase sa nám táto krajina ukázala iba aká môže byť. Ako muslimanská krásavica, ktorá náhodou alebo z koketnosti odcloní svoju tvár, ale hneď zasa nechá na ňu padnúť závoj. Skoro nebadane, po troche sme sa vovliekli do sivého dňa, v ktorom zem i more stratili farby. Z Ancony videli sme iba niekoľko striech a komínov a keď sme zahli skoro priamo na juh, s morom sme sa nemohli ani pohľadom rozlúčiť, lebo ho nebolo na dohľad.

Bola to dlhá cesta dolinami a tunelmi, z ktorej ostalo málo v očiach a v pamäti ešte menej, lebo hmla zhltla skoro všetko a kde sa na chvíľu pretrhla, ukázal sa kúsok krajiny, ktorý nemal s ničím súvislosti a nebolo ho možné zrakom ani zmerať, ani zhodnotiť. Keď sme prechodili cez Foligno, toľko sa dalo vidieť, že to muselo byť rušné priemyselné mesto, ale komíny fabrík sa strácali v nízkych oblakoch a stačili sme dovidieť iba veľké hromady vojnových zvyškov. Zbrane, autá, lietadlá v rozličnom stave spustošenia, nahromadené v malebnom neporiadku. Vojna spravila z celej Európy veľké smetisko a odrazu sa aj ona na smetisku našla. Kto videl zbrane a vojnové vozidlá iba počas prehliadok alebo parádneho defilé, kde sa svietia svojou dokonalosťou techniky, ani veriť sa mu nechce, keď potom odrazu vidí ich polohrdzavé, dokrivené a dolámané zvyšky, že prostriedky a symboly moci môžu takto skončiť.

Aj predtým som videl obrovské množstvá zbraní a vojnového materiálu ležať na opustenom bojisku. Ale tam mali kostry vojnovej mrciny svoje poslanie a keď už bolo súdené vojakovi na bojisku zahynúť, prečo by mala byť nesmrteľnou jeho zbraň? Premýšľal som o tejto veci, ale nakoniec sa mi začalo pozdávať, že tie hory trosiek, ktoré boli kedysi zbraňou, sú jediným

miestom, na ktoré patria všetky kanóny, tanky, bojové lietadlá a celá vojnová mašinéria. Ktovie, možno o rok, možno o dva, obrazne povedané, nie kanóny zo zvonov, ale zvony z kanónov sa budú liať a namiesto tankov, ktoré vlečú za sebou smrť, nové traktory povlečú za sebou pluhy. Ktovie? Možno.

A možno nie...

Foligno sme už mali hodnú chvíľu za sebou, keď jediný pohľad ma presvedčil, že fantazírovanie o tom, ako sa budú z kanónov zvony liať a z tankov robiť traktory, nemáme ešte na dohľad. Namiesto toho mali sme na dohľad široké priestranstvo, na ktorom stáli v presných radoch na nedovidenie dlhých novučičké tanky, nákladné automobily, terénne vozidlá i maličké džípy. Nikde ani človiečika. Jediným ochrancom bol hustý plot z ostnatého drôtu a miesto, ktoré už samo pôsobilo dojmom odľahlosti. Nič nechýbalo, iba akési talianske Sitno, z ktorého by sa na zatrúbenie vysypali tisíce rytierov, aby nasadli do svojich pripravených oceľových tátošov.

Keď je cesta dlhá, výhľad z vlaku skoro nemožný a v sedadle sa človek nemôže ani pohnúť, únava prv či neskôr zastrie zmysly driemotami. Nie je to ani spánok ani nespánok, lebo človek odrazu aj spí, aj má dojem, že vie, čo sa okolo neho robí. Má to na okraji vedomia všetko ako nezaostrenú fotografiu, ale stačil by pohyb, poznámka, zvuk, ktoré by ho zaujali a pozornosť v okamžiku ten hmlistý obraz zaostrí. Väčšinou zbytočne, lebo o minútku znova upadáme do toho polovedomia, v ktorom aj takúto nepohodlnú cestu ľahšie znášame.

Takto sme prechádzali stanicami i staničkami, slabikovali sme ich mená na tabuliach, ale tie nám nič nevraveli, lebo sme o nich nikdy nepočuli. Boli by sme sa chceli niekoho spýtať, či je do Ríma ešte ďaleko, ale vo vagóne nebolo nikoho, čo by nám to bol vedel povedať. Všetci boli utečenci ako my, všetci prechodili prvý raz touto krajinou. Neskoro popoludní sme sa dotiahli do veľkej stanice. Terni, zvestoval nám veľký nápis. Zasa sme z mesta nevideli skoro nič, aj keď sa obloha trochu vyjasnila a povetrie bolo oveľa priehľadnejšie ako cez deň. Bolo však už veľmi neskoro, tône boli dlhé a súmrak sa pomaly spúšťal na krajinu. Boli sme už dvadsaťštyri hodín na ceste a vo vlaku oveľa

dlhšie. A Rím zrejme ešte nebol na dohodenie skalou, aj keď nás Polakovič uisťoval, že by sme tam za dve-tri hodiny mali byť.

Dve-tri hodiny. Po takom dlhom čase vo vlaku, kde sme boli natlačení ako v sude kapusta, aj dve-tri hodiny sú dlhý čas. Ale prešli dve, aj tri hodiny a zo štvrtej polovička a ešte stále sme v Ríme neboli. Pretĺkali sme sa po nekonečných výhybkách a vlak sa vliekol, potom zastal a zasa sa vliekol. Ak som si ešte v Bologni robil nádej, že do Ríma prídeme za bieleho dňa a panorámu mesta budeme mať na dohľad v plnej nádhere korunovanú kupolou baziliky sv. Petra, mohol som sa dočkať iba sklamania. Kde-tu žmurkajúca žiarovka, kde-tu zelená a červená lampa semafórov a hlboká tma. Ani vo vagóne nebolo toho očakávania, toho nervózneho ruchu, ktorý sa zmocňuje cestujúcich, keď sa blížia k cieľu svojej cesty. Každý bol príliš unavený a beztak nikto nevedel, či na rímsku stanicu dorazíme o päť minút alebo o hodinu.

* * *

Boli sme až prekvapení, keď vlak konečne zastal a Polakovič povedal skoro sucho:

"Tu sme."

Odrazu vagón explodoval. Ak sme doteraz boli nahusto, teraz aj priestor medzi ľudskými telami bol zapchatý balíkmi, kufríkmi, vrecami a krikom. Zdá sa, že rodiny, ktoré sa roztratili po vagóne, keď si každý hľadal trochu miesta, chceli aj na perón vystúpiť spoločne, akoby sa báli, že ich tma a veľké mesto zhltnú. To však len zvyšovalo tlačenicu a keď sa konečne dvere vagóna otvorili, ľudia sa z neho sypali v kŕčovite sa zmietajúcich chuchvalcoch.

"Bude lepšie, keď ešte počkáme, kým sa to trochu uvoľní," povedal Polakovič. Ale ani vyčkávanie nebola záležitosť príjemná, lebo tí, čo sa tisli ku dverám, stúpali nám po nohách a otĺkali nám hlavy svojou batožinou.

Keď sme konečne ostali sami a mohli svoje veci pozbierať, Polakovič skoro zaplakal nad svojím krásnym koženým kufrom, z ktorého si na chodbe vagóna spravila fotel oberučná pani a Polakovičovi nechala na pamiatku odtlačok svojej objemnosti.

Ja som vystúpil prvý a Polakovič s Cincíkom mi oblokom podávali batožinu, ktorú som ukladal na peróne. Len potom som sa trochu okolo seba obzrel, ale mnoho som toho nevidel. Boli sme medzi súpravami vlakov na rovnobežných koľajách a keď som sa zadíval smerom odkiaľ sme prišli, pohľad narazil na nepreniknuteľný múr tmy, kým pohľad napred zaviazol v šere slabo osvetlenej haly, ktorej rozmery bolo ťažko v pološere odhadnúť, lebo bola zatarasená sieťou lešení a masou ľudí, z ktorých sa niektorí kdesi pachtili, vlečúc na sebe, za sebou a vedľa seba svoju batožinu, ale mnohí sedeli opretí o steny a stĺpy, tupo hľadiac pred seba; iní zasa, natiahnutí na svojom majetku, tvrdo spali. Znalec by bol možno zistil miestny kolorit tejto scény, ale mne vyzerala celkom tak ako na iných staniciach, ktorými som prešiel od začiatku našej púte. Rozdiel bol len ten, že stanica bola väčšia a ľudí viac.

Nebyť Polakoviča, aj my by sme si boli niekde natiahli údy a po dlhom trmácaní vo vlaku sladko zaspali. Ale Polakovič bol konečne v meste, kde sa vyznal. Prikázal nám, aby sme ostali, kde sme a dali pozor na batožinu a on zabočil kdesi naľavo. Netrvalo dlho a vrátil sa usmiaty:

"Poďte, väčšie kufry dáme do úschovne batožiny a menšie si vezmeme so sebou. Prenocujeme v penzióne. Už som to vytelefonoval."

Len keď sme sa našli pred hlavným priečelím stanice, uvedomil som si jej mamutie rozmery. Mussolini chcel vraj z nej spraviť vstupnú bránu do Ríma, hlavného mesta impéria. Na pohľad priečelie nebolo bombami poškodené ako niektoré vnútorné časti stanice, a predsa som aj pri slabom osvetlení videl, že sa priečelie končí v zrúcaninách. Reku, tam to predsa zasiahli. Ale Polakovič sa len usmial:

"To boli kasárne elitných oddielov cisárskej palatínskej gardy. V Ríme je minulosť s prítomnosťou premiešaná viac ako kdekoľvek na svete. Veď uvidíte."

To bola prvá lekcia z rímskej archeológie. Na otázky však nebolo času, lebo Polakovič pristavil "camioncino", dal riadičovi adresu, všetci traja sme sa vyškriabali do debny a už sme uháňali rímskymi ulicami. "Camioncino" bol v tých časoch hlavný do-

pravný prostriedok hlavného mesta Talianska. A možno aj iných miest. Bol to motocykel s dvoma zadnými kolesami, nad ktorými bola primontovaná veľká debna. Zadnej bočnice nebolo, iba malé schodky. Do debny sa natislo ľudí koľko sa ich zmestilo a držali sa železných oblúkov, ktoré sa nad debnou klenuli ako rebrá, na ktoré sa na čerešniarskych vozoch natiahla plachta. Pohodlné vozenie to nebolo, ale keď lepších vozidiel nebolo, vykonali kamiončíny v povojnovom Ríme priam epochálnu úlohu. Stará zásada, že lepšie je plano sa viezť ako dobre pešo chodiť, uplatnila sa tu do poslednej litery.

Premávka na uliciach bola už slabá a bol som prekvapený rýchlosťou toho pozliepaného vozidla, aj šikovnosťou chlapčiska, ktorý rezal zákruty ako skúsený pretekár. Netrvalo dlho a boli sme pred domom, kde bol penzión, v ktorom sme mali spať. Pretože všetko bolo na starosti Dr. Polakoviča, nemal som inej starosti ako dávať pozor na tú trochu batožiny, ktorú zverili mne a obzerať sa, kde som. Tú prvú povinnosť som pravdepodobne splnil, ale tá druhá bola sťažená tmou a únavou, ktorá nás pomaly ale isto úplne izolovala od vonkajších vnemov. Preto mi z celého pobytu v tomto penzióne neostalo v pamäti nič okrem ranného vykrikovania predavača metiel na úzkom dvorci, kde vyzeral akoby na dne šachty, keď som ho videl zo štvrtého či piateho poschodia nášho nocľahu.

"Le scope, scope... Scopiai..." volal a bol by som mu najradšej na hlavu hodil, čo by mi prišlo pod ruku. Lebo ani po noci tuhého spánku som nebol vypočinutý a hotový do boja o nový deň. Už prvá noc v čistej posteli ma rozmaznala.

Po výkrikoch metlára som ešte trochu spal i nespal. Bolo to také polovedomie a polospánok a dnes už skoro neviem, či sa mi to všetko snívalo, alebo to bolo naše prvé ráno v Ríme, keď sa na dne šachty nášho bloku ozval verklík, ktorý zvučal melódiou, ale okrem toho ktosi tú verklíkovú melódiu sprevádzal piesňou:

Invano cerco te dimenticar,
il prim'amore non si può scordar...

Neviem, neviem, ako je to možné. Človek sa odrazu ocitne v krajine, ktorej jazyk nepozná a o chvíľu si zapamätá slová

piesne, ktorú len letmo zachytil.

Polakovič sa na mňa pozeral ako na zjavenie, keď som mu neskôr opakoval slová piesne, aby mi ich preložil. Taliančinu si človek nezapamätá, nenaučí sa ju ako iné jazyky, taliančina sa na človeka nalepí. Pravdaže, preložil mi slová piesne, aj keď nie v rytme piesne: "Márne sa usilujem na teba zabudnúť, lebo prvá láska zabudnúť sa nedá..."

Obriadili sme sa, zbalili našu drobnú batožinu a vytratili sme sa z penziónu a keď mám dnes o ňom písať a lokalizovať ho, mohol by som opakovať iba začiatok mnohých slovenských rozprávok: "Kde bolo, tam bolo." Jedno viem – bolo to kdesi v štvrti, kde všetky ulice majú názvy talianskych riek. Piave, Brenta, Tagliamento, Soccia, Rubicone, Po, Tevere... Ale v ktorej z týchto riek som po prvý raz v Ríme prenocoval, to nepamätám a nikdy to už vedieť nebudem. Isté je iba jedno: nebolo to ďaleko od prekrásneho parku Villa Borghese.

Ulice nemohli byť opustenejšie, keď sme vykročili, ale Polakovič nás poučil, že sme vstali príliš skoro. Príliš skoro na rímske pomery a okrem toho sme sa už dostali až do štvrte, kde ľudia nemusia zavčasu vstávať. Ulicu lemovali veľké hotely, zastupiteľské úrady iných krajín a úrady veľkých talianskych i medzinárodných podnikov. Ulica mierne stúpala a konečne vyústila vo veľkej bráne akejsi hradby.

"Porta Pinciana," vravel Polakovič. "Táto vyvýšenina sa volá Monte Pincio a park s palácom je Villa Borghese. Ale família Borghese už dávno tam nebýva. Z paláca je dnes galéria výtvarného umenia, nazvaná Galeria Borhese."

Dr. Polakovič bol živý lexikon. Ukazoval, vysvetľoval a oboznamoval nás so zvláštnosťami, ktoré nám prišli do cesty. Nakoniec nás zaviedol k múriku, ktorý tvoril zábradlie nad strminou, pod ktorou sa rozprestieralo mesto.

Aj keď som neskôr videl Rím z mnohých vyvýšenín, jednako myslím, že pohľad z Monte Pincio je najkrajší a zachycuje najviac z toho, čo robí Rím takým jedinečným mestom. Skoro uprostred tohto obrazu je kupola baziliky sv. Petra. Trochu vpravo je Anjelský hrad a masívny Justičný palác a ešte bližšie, takže sa na ňu dívame s vtáčej perspektívy, je Piazza del Popolo,

z ktorej ako z ohniska vybiehajú tri dlhé ulice, z ktorých prostredná končí pod Kapitolom pred pomníkom, nazvaným Monumento Nazionale, kde je hrob neznámeho vojaka. Bolo slnečné jesenné ráno, ale tône neboli ostré. Zdalo sa, že svetlo hlce ružovkastý poprašok, dvíhajúci sa z tehlových budov, takže všetky hrany boli mäkké a teplé.

Prvým pohľadom človek síce môže objať aj také veľké a slávne mesto ako je Rím, ale ani zďaleka ho neprenikne a tým menej podmaní. Potrvá dlhé a dlhé mesiace, kým sa návštevník v sieti ulíc aspoň vyzná a ľudský život nestačí na to, aby poznal všetky jeho krásy a tajomstvá zakryté vekmi.

Dlho sme stáli pri múriku a dívali sa na mesto a bol to pohľad, ktorého som sa ani vtedy, ani za roky, ktoré som potom v Ríme strávil, nemohol nasýtiť.

Keď konečne Polakovič dal pokyn, že pôjdeme, v parku síce ešte stále okrem nás nebolo skoro nikoho, ale ulice už boli zaplnené ľuďmi a vozidlami. Pomerne málo súkromných automobilov okrem kamiončín rozličných tvarov a veľkosti, ktoré boli neuveriteľne preplnené a množstvo vojenských...

Polakovič nás zaviedol do maličkej kaviarničky, aké boli na každom rohu, objednal pre každého "espresso", silnú čiernu kávu v malých šialočkách a on šiel k telefónu. Zavolal niekoľko čísel, ktoré si vyhľadal v telefónnom zozname a keď sa vrátil k nám, bolo mu vidno na tvári, že nevie, či našiel, čo hľadal.

"Pozrieme sa na to," povedal, zrejme majúc na mysli nejaké bývanie.

Šli sme pešo a v malej bočnej uličke vchodom spod veľkej brány pustili sme sa schodmi na piate poschodie. Otvorilo nám dievča v bielej zásterke a hneď nás zaviedlo do izby, kde nad papiermi sedela pani stredného veku, ktorá nás privítala skoro formálne. Polakoviča usadila oproti sebe a nás ponúkla stoličkami vedľa steny. Po niekoľkých minútach pani vstala, zacengala a dievčaťu, ktoré vošlo, čosi prikázala. Dievča sa uklonilo, pozbieralo naše veci a viedlo nás do priestrannej izby na dlhej chodbe. Nielen izba, ktorú sme dostali, ale celý penzión Casa Garrone žiaril čistotou. Tri lôžka, ktoré tvorili zariadenie izby, boli zakryté prikrývkami, pod ktorými svietili biele plachty

a oblIečky vankúšov. Okrem toho boli v izbe dve stoličky a malý stolík pri veľkom obloku, ktorým jesenné slnce stačilo zaliať celú izbu svetlom. Od tých čias ako sme odišli z domu, som v takej izbe nespal. Ale cítil som sa veľmi stiesneno, lebo od chvíle ako sme vykročili na rímskej stanici, som si uvedomoval, že som niekomu iba na ťarchu a budem do tých čias, kým sa nebudem vedieť o seba postarať. Ale kedy to bude?

Na stanicu pre batožinu sme šli električkou, ktorá premávala, keď bol v drôtoch prúd. Keď prúdu nebolo, vozne ostali stáť na koľajniciach a cestujúci dokončili svoju cestu buď pešo alebo na kamiončinách. Hlavnú ťarchu rímskej verejnej dopravy tvorili dva okružné systémy električiek – circulare rossa a circulare nera, teda červený a čierny okruh. Červený bol veľmi široký a zabiehal aj do odľahlejších častí mesta, kým čierny sa vinul v kruhu oveľa menšom. Na niektorých miestach, ako napríklad na hlavnej stanici (Stazzione Termini), obe električky šli po jednej koľaji, ale potom sa zasa rozišli. Neďaleko nášho penziónu po ulici Viale Regina Margherita chodila červená električka, ktorá nás veľmi lacno doviezla pred stanicu a od stanice i s kuframi k nášmu penziónu. Pravdaže, aj električky boli stále preplnené, ale boli lacnejšie a oveľa pohodlnejšie ako kamiončína. Električky boli pevnou kostrou rímskej verejnej dopravy, ale keď bola kostra niekde a niekedy vyradená z normálnej prevádzky, kamiončíny boli berličkou, ktorá umožňovala Rímu hýbať sa.

Penzión Garrone zaberal celé piate poschodie veľkého domu. Čo bolo na iných poschodiach, to už neviem. Možno iné penzióny, možno kondomíniá, ktoré pred vypuknutím vojny rástli v Ríme ako huby po daždi a v niektorých štvrtiach tvorili celé ulice. Po niekoľkých dňoch, keď sme sa trochu usalašili, začali sme chápať penzión nielen ako obchodnú, ale aj rodinnú štruktúru povojnového Talianska. Ako som spomenul, penzión obchodne viedla pani stredného veku. Možno sa volala Garrone, možno nie, my sme ju volali padrona. Jej muž bol asi o dvadsať rokov mladší nedokončený právnik, ale volali sme ho "avocado", lebo Taliani sú veľmi štedrí v dávaní titulov a my sme nemali príčiny byť na ne skúpejší. Býval s nimi mužov brat Francesco, ktorý práve začínal štúdium medicíny, ale skoro každý v penzióne ho už volal

“dottore”, teda pán doktor. Starší brat sa zrejme “obetoval”. Oženil sa v Ríme, kde ho rodičia poslali na štúdiá, so staršou dámou, ktorá bola nezávislá a jej podnik mohol uživiť aj mužovho brata, kým vyštuduje medicínu. A tak ako mal penzión uživiť majiteľkinho švagra, musel živiť aj majiteľkinu sestru, signoru Tinu a jej muža, ktorý bol cez vojnu kapitánom letectva, ale po vojne, keď talianska armáda živorila, ako tisíce iných dôstojníkov ostal bez zamestnania. Personál penziónu tvorili dve dievčatá, plavovláska Ida, ktorá bola zrejme slovinského pôvodu a pochodila z provincie Udine a Agnese, temperamentná brunetka z Abrúz.

Hostia, či už nájomníci penziónu, tvorili pestrú zbierku charakterov z celého Talianska, aj keď by sme do toho nezarátali nás, troch Slovákov. Za vrchstolom sedával podľa mojej mienky najstarší, či už najprvší hosť penziónu Commendatore Spandre, milánsky obchodník, ktorý chcel po vojne získať v Amerike trh na talianske víno. Krstné meno som sa nikdy nedozvedel, lebo nikto ho krstným menom nevolal a titul Commendatore si nárokoval, lebo bol nositeľom dôstojníckej hodnosti nejakého radu. Možno to bol rad, ktorý mu udelil taliansky kráľ ako významnému obchodníkovi alebo vynikajúcemu členovi nejakého povolania. Ale možné je aj to, že titul mu udelil niektorý suverénny rád, ako boli napríklad Maltézski rytieri, hoci toto by bol veľmi extrémny prípad, lebo tí udeľovali vyznamenania veľmi vyberavo a zriedkavo. Preto je možné, že Commendatore Spandre dostal svoj titul a metál od niektorého poloexistujúceho rádu, ktorých bolo v Taliansku na tucty. Taký rad si bolo možné skôr kúpiť ako zaslúžiť a pýšili sa ním tí, ktorí nedostali alebo nemali nádej dostať rad od kráľa. Keď po rokoch a mnohých skúsenostiach premýšľam, som ochotný veriť, že Commendatore Spandre mal svoj titul a metál od kráľa a cisára Viktoria Emanuela II. Pri boku Commendatora vždy sedela a do jeho večnej samovravy sa nikdy nezamiešala signora Mariuccia. Signora Mariuccia nebola žena Commendatora, ale jeho “amica”, priateľka. To je pozícia, ktorú je pre niekoho, kto vyrástol v slovenskom prostredí, veľmi ťažko vysvetliť. Ale v Taliansku bola veľmi bežná vec pre človeka s postavením mať priateľku. Spoločensky to niekedy bol

problém, ale nie neprekonateľný. "Priateľka" mala v Taliansku oveľa lepšie spoločenské, sociálne, ale aj ekonomické postavenie ako u nás "frajerka". Commendatore bol typický Milánčan. Postavou vyšší a hranatejší, vystupovaním nie síce najuhladenejší, ale zato sebavedomý, a v jedálni penziónu bol vždy stredom pozornosti. Mariuccia bola asi tridsaťročná blondýna, ktorá práve tak šušlala ako Commendatore, ale v jedálni vynikala len tým, že sa vedela pekne usmiať a na chodbe príjemne povedať "buon giorno".

Na ľavici majiteľky penziónu sedávala celá rodina advokáta Morello. On, šťúply Neapolčan, ktorý bol na advokáta až priveľmi zdržanlivý v reči, ona štebotavá aristokratka, o polhlavy od neho vyššia s profilom, ktorý dominoval orlí nos a spôsobmi dámy veľkého sveta. Zakladala si, že je v rodine s bývalým ministerským predsedom Orlandom, ktorý bol jeden z veľkých štátnikov v období prvej svetovej vojny a pre Slovákov zaujímavý tým, že Štefánik u neho získal uznanie pre svoje légie ako brannú moc ešte nejestvujúceho štátu, lebo kým vo Francúzsku a v Rusku, ba aj v Spojených štátoch sa organizovali jednotky légií, tieto všade okrem Talianska podliehali suverénnej vláde štátu, v ktorom sa organizovali. Po bližšom zoznámení prosili sme pani Morello, aby sa niečo dozvedela od svojho "zia", teda ujčeka, o jeho rokovaniach so Štefánikom, ale po niekoľkých pokusoch sme prestali na ňu naliehať, lebo ona nevedela, čo sa má od Orlanda dozvedieť a on pravdepodobne sa už aj tak na nič nepamätal, lebo v tom čase sa už aj na neho málokto pamätal.

Morellovci mali dvoch synov, Vittoria, ktorý už mal za sebou niekoľko semestrov práva a Francesca, ktorý práve dokončil štúdium na lyceu a bol zapísaný na filozofii. Podľa talianskeho zvyku sme staršieho syna volali "avocado" a mladšieho "dottore". Vittorio bol ako jeho otec, večne zamyslený a bez záujmu, čo sa okolo neho robilo, ale Francesco bol ako živé striebro. Aj keď sme sa nevedeli dohovoriť, dorozumeli sme sa veľmi ľahko a čoskoro sme v ňom mali nerozlučného priateľa.

Vedľa Morellovcov sedával v jedálni pán stredných rokov, ktorého sme poznali iba podľa titulu, ktorý mu všetci dávali "Cavaliere". Ako v prípade Commendatora Spandre, ani o

Cavalierovi sme nevedeli, kto mu titul dal, ale pretože bol večne pri stole ticho, nedozvedeli sme sa o ňom nič. Vedeli sme len toľko, že pokiaľ ide o hodnosti v radoch, cavaliere je trochu nižší titul ako commendatore. Pretože my sme nemali na Slovensku príležitosť zoznámiť sa s vyznamenaniami, ktoré Taliani zahŕňali pod názov "ordini cavalereschi", teda rytierske rady, dosť dlho sa nám plietli commendatori s cavaliermi a jedni aj druhí s gran ufficcialmi. Postupne sme však aj tieto tajomstvá prenikli a dozvedeli sa, že tieto tituly nie sú dedičné a neviažu sa na majetky alebo úrady. Naopak, tí ktorí ich chcú mať, prípadne sa im ponúknu, musia si kúpiť odznaky, metále a hviezdy a niekedy aj uniformy. Podľa toho, od koho niekto dostane svoj rad a titul, posudzuje sa aj jeho spoločenská hodnota. Pomerne najuctievanejší je rad a titul od suverénneho rádu rytierov z Malty, ktorí svoju suverenitu zdôrazňujú aj tým, že vysielajú svojich veľvyslancov napríklad k pápežovi a panovníkom starých rodín. Ich počet je veľmi obmedzený a do svojich radov prijímajú okrem členov starých šľachtických rodín ojedinele len veľmi bohatých a vplyvných magnátov industrie alebo financií. Potom nasledujú pápežské rytierske rady sv. Gregora a sv. Silvestra. Ani tieto sa neudeľujú na tucty a ich nositeľmi sú ľudia veľmi vyberaní zo sveta politiky, hospodárstva, vedy, umenia a iných dôležitých povolaní. Asi tak na treťom mieste v poradí prestíže sú talianske tituly a konečne úradne síce neuznávané ale predsa len trpené tituly a rady, ktoré udeľujú rozličné charitatívne, polonáboženské alebo záujmové spoločnosti, prípadne hlavy starých famílií, ktorých predkovia boli kráľmi alebo kniežatmi v malých štátoch alebo vojvodstvách pred zjednotením Talianska. Pravda, ani týmito sa nekončí spoločenstvo rytierov, lebo vrátnici a čašníci lepších podnikov vymenujú za rytiera alebo commendatora každého lepšie oblečeného hosťa.

Okrem spomenutých prešlo penziónom hodne prechodných hostí. Na ich mená ani tváre sa už po toľkých rokoch nepamätám, ale z tých, ktorých sme už v penzióne našli, a keď sme odchodili, v ňom nechali, treba ešte spomenúť mladú herečku, Edu Albertini. Vlastne v pravom zmysle slova herečkou ešte nebola, lebo len niekoľko mesiacov uplynulo, ako skončila dramatickú

akadémiu a predbežne okrem malých úloh veľmi na scénu neprenikla. Zaujímavé je, že nikdy ani len nespomenula talianskych autorov ako Goldoni alebo Pirandello, ale o Čechovovi bola by rozprávala hodiny, bez ohľadu či sme jej rozumeli alebo nie. Kniežaťom réžisérov bol pre ňu Stanislavský a keď sa dozvedela, že Cincík navrhol pre martinský Spevokol kostýmy i scény pre Višňový sad, Sestry a Uja Váňu, do tých čias ho drankala, kým aj pre ňu nenavrhol hlavné scény a kostýmy týchto hier od Antona Čechova. Cincík kreslil návrhy po večeri na veľkom stole v jedálni a ona pri ňom drepela na stoličke, neodtrhnúc oči od toho, čo mu rástlo pod rukou. Neskôr až napodiv chytro pre mladú herečku dostala Eda hlavnú úlohu, ale nie v niektorej dráme Antona Čechova, lež v dramatickej úprave chýrneho románu Obraz Doriana Graya od Oscara Wilde. Jednu z mužských úloh obsadil jej spolužiak z akadémie, pôvodom Slovinec, ktorý s Edou v tom čase chodil, ale na jeho meno sa už nepamätám. O pár rokov, keď som už dávno v penzióne Garrone nebýval, dozvedel som sa od slovinských priateľov, že sa Eda presťahovala do Milána a už som bol v Amerike, keď som v ktoromsi talianskom obrázkovom časopise videl jej fotografiu.

Pravdaže, s naším novým prostredím sme sa nezoznámili do takých podrobností, ako som to načrtol, za deň alebo dva, ale pokladal som za potrebné uviesť tieto veci hneď na začiatku, aby som sa neskôr pri spomienke niektorého mena nemusel zdržovať zdĺhavým vysvetľovaním.

Zo všetkých nových talianskych priateľov aj dnes sa cítim vďakou zaviazaný signore Morello. Keď videla moje úsilie naučiť sa čím skôr a čo najlepšie po taliansky, opakovala so mnou každé slovo, zdôrazňujúc pritom správny prízvuk. Na jej radu kúpil som si lacné vydanie klasickej knihy pre mládež ***Il cuore*** (Srdce) od Edmonda di Amicis a nahlas sme z nej čítali, pričom opravovala moju výslovnosť a ja som si prekladal prečítané vety s pomocou malého vreckového slovníčka, ktorý, ak sa dobre pamätám, zostavil pre slovenskú armádu Dr. Pažítka. Slovníček bol doplnený základnými gramatickými pravidlami a veľmi mi uľahčil začiatky taliančiny. Je zaujímavé, že táto, z potreby vzniklá metóda, aspoň v mojom prípade, sa veľmi dobre o-

svedčila, lebo po niekoľkých kapitolkách som sa k slovníku vracal stále menej a druhú polovicu knihy čítal som už nie ako učebnicu, ale ako literárne dielo. Pravda, iná vec je čítať a rozumieť prečítané state a iná vec je plynne konverzovať. Stretol som sa so Slovákmi, ktorí v živote neprečítali stránku z talianskej knihy, ale v rozhovoroch s Talianmi vedeli nielen žonglérsky narábať so slovíčkami, ktoré pochytili, ale inštinktívne zvládli aj prízvuk, ba dokonca aj mimiku a gestikuláciu, bez ktorej taliančina nie je úplná.

V penzióne sme mávali iba večeru, lebo tak nám to vyšlo najlacnejšie. Raňajky sme jednoducho preskočili, poludnie nás našlo obyčajne v meste a odbavili sme ho namiesto obeda kúskom syra a žemľou (panino), alebo lacným zákuskom, aké sa predávali na uliciach. Najpopulárnejší bol ryžový šúľok, upražený v oleji. Neviem prečo to volali "suppli al telefono", lebo s telefónom to nemalo nič spoločného, ale o tom sme veľa nemudrovali. Večeru sme mávali v penzióne. Skoro bez výnimky bol to tanier pasty alebo minestrone a kúsok syra alebo mortadelly. Postupne som sa naučil rozoznávať rozličné druhy pasty, teda cestovín. Tie najtenšie sa volajú capellini, teda vlásky, trochu hrubšie sú vermicelli, červíky, najčastejšie sme mali spaghetti, čiže motúzky a potom celú sústavu makarónov, počínajúc buccatonmi a končiac cannellonmi. Zabudnúť sa, pravda, nesmie na tľapkavé dlhé rezance fettucine. Polievku minestrone som poznal už z Brennera a risotto sme poznali už z domu, len sme to písali rizoto. Mortadella je jeden z najlacnejších talianskych salámov. Tých majú Taliani veľmi mnoho druhov a niektoré z nich sú veľmi dobré, ale trvalo to mesiace, kým sme aspoň niektoré z nich okoštovali. Podobne to bolo so syrmi. Tých tiež majú v Taliansku na desiatky a skoro všetky sú veľmi dobré.

Penzión Garrone bola naša prvá báza v Ríme, ale skôr, ako sme sa stačili udomácniť a zoznámiť sa s ľuďmi, prostredím a všetkým, čo nás tam obklopovalo, začali sme podnikať prvé výpravy do okolia a onedlho sme sa odvážili aj do odľahlejších končín.

Ján Okáľ

ZVON A SIRÉNA

Primnoho tých rečí!
Ku skutkom bedač zve,
do boja
niekoľko storočí
a čaká
kedy sa žobrácke ramená
schystané k odvete
už spoja
a zdusia krvavé bezprávia
vo svete...
A tu, hľa, taká reč!
Preč odtiaľ,
ale hneď!
A dvermi zahrmieť
a klenby striasť
a ústa táravé nejako pripchať,
do ušú protireč jednostaj
deň i noc
a rozum zvať
i ruky
na pomoc
a nedať kňazovi,
nedať mu hovoriť...

*

Odvahy na útok
nebolo dosť.
Nuž, schystal obranu —
tú bežnú a známu —
výsmechom.

Línia jeho pier
za vetou kňazovou,
za každou
kriví sa do zlého úškrnu...

Hľa, teraz!
A znovu...
Ešte raz.

Ustrnul odrazu.

Únava?
Či čo je?

Zmeravel...

Kňaz vravel a vravel.
A slová cez uši
sadali mu k duši
sťa kvádre z kameňa,
kresané sekerou logiky
stáročnou.
Keď zbadal,
bol nimi navôkol
uzavretý celkom.

Uniknúť?
Ale kam?
Preliezať cez hradby rozumu nedá sa.
Nuž, hore, ak by len...
tam kamsi do kozmu...
ku snu sa utiekať,
ku svojmu výtvoru, obrazu,
nad hlavy sklonené,
čo tupo dýchajú
tú hnusnú sociálnu narkózu.

*

Stál Ullus;
oči dve bodky z olova
a uši zmŕtvené
na ten čas pre slová,
čo vravel onen kňaz,
ten človek jemných rúk
do biela odiaty
a s knihou na prsiach...

Svetlá sviec z oltára
jasnia si plamene
a klenby kamenné
ozvenou násobia reč...

Spí Ullus?
Nie.
Je v ríši fantázie,
vo svojej rozprávke
nevyrozprávanej ešte,
vysoko, nad všetkým,
vo sfére...

Odtiaľto hľadieva na život
mnohokrát
zasnene
na ľudské hemženie,
na pohyb jednosmerný,
na ten ruch, spech a krik,
čo plynie jednostaj
z východu na západ,
od vzniku po zánik.

*

Huk,
lomoz,
nepokoj,
mravenčie hmýrenie,

plač v smiechu
a za ním nádavka pustá,
spev večer pri víne
a šepot milencov za dvermi,
krik detí z priedomia
a okno dokorán,
čo otvorila jar
v ňom husle s klavírom
a pri tom ston v horúčke,
pôrodné bolesti náhlivo za sebou
a chleba malý kus
a strecha deravá
a v kúte hnus,
pach,
zima,
stuchlina
a pohyb vo všetkom,
vo všetkom premena
náhla,
z večera do rána...

Tam chodec
už biely od prachu
a brička povedľa,
v nej páni oprekot
a hukot motorov výsmešný
a Ullus pri ceste načína monológ
včerajší
spredvčera,
dnes, zajtra
a každý deň.

Hľa, páni
v úctivom pohodlí,
v platenej obľube
v potlesku kúpených dlaní
popredu.

Za nimi
všetkými vysmiaty
ľud drobný,
odetý do prachu
a blata z pohŕdavej sliny.
A v strede...
Pozrite!
Truhlica so zlatom
kýva sa
na voze okutom
a na nej pohonič
s ústami do šírky,
s podbradkom a bruchom.
Vo voze záprahy s ľudskými tvárami,
ktoré sa nesmejú,
nevravia už ani.
Bič švihne
a značí pásikom krvavým
chrbát,
čo menej zohol sa.
Keď zhrmia kolesá,
majiteľ tých koní
kývnutím biča
hrdo pozdraví
druhého pohoniča...

*

To vidí na ceste,
tak hľadí na život...
Pália ho po tele
tie rany spod biča,
na duši hanba
pre tých, čo zohli sa pred pánmi
a bruchá plazia si
po zemi
nízko.

Zaškrípe zubami,
vypne hruď.
Chcel by mať v tej chvíli
postavu nad hory
a plecia široké, ako sú planiny pri mori
a ruky, spojnice z oblohy
a na nich päste dve,
dve veľké kladivá...
Gigantom chcel by byť...

Márna chuť...
Sen iba nad ránom,
sen planý, prchavý!
Nič.
Nič sa tu nedeje...
Len túžba bezmocná bez kúska nádeje.

A život prúdi len —
a nezastaví ho nik —
presne jak včera šiel,
ako šiel pred vekmi
tým smerom:
z východu na západ,
od zrodu po zánik...

*

Či rovnosť vo svete
naozaj nebude...?
Hľa, tam ten môže piť
z pohára rozkoše
beztrestne,
hltavo,
dosýta...
Zvracá už...

Toho tu vešajú pre kvapku,
pre glgy,
na ktoré chystal sa ukradme.

Ako smú daktorí zábavou nahrádzať robotu
a oddych mať nemôžu,
čo od nej umrieť chcú...
Kto tieto poriadky zaviedol medzi nás?
Kto také výhody tu komu uštedril...?
Boh, ľudia, Cirkev, štát?
Nikto...
Počuješ?!
Ticho je.
Tak si ich ukradli,
vzali.
Slučky im popravčie na šije hoďte
a stínajte hlavy...

Či ešte čakať len,
dívať sa na výsmech,
dívať sa na bolesť,
v ktorej sa rodíme po stovkách
a v ktorej dochneme
my, panské záprahy,
my, stádo
s ľudskými tvárami...

*

Otázok dlhý rad.
Odpoveď: mlčanie.
Ticho sú naporad všetci.
Vinníci pre hanbu,
nevinní pre strach.
Nikto prst nedvíha
a neozve sa nik
a život tak ide
ako deň,
od rána k večeru,
od zrodu po zánik.

Poriadky obviňte —
vykríkol odrazu —
iba tak vo vnútri,
bez slov...
a staré návyky, názory, náuky,
starinu kdejakú
plieňte...
Aj ľudí, čo strežia to a chovajú...
Ja, Ullus,
na všetkých žalujem...

Vy, ľudia bez dlaní,
vy, ľudia s pästami,
súďte vy
a hneď...
A hneď aj trestajte...
Sudcovia s tvárami ako ľad
ku mne sa...
A kati s rukami od krvi,
vyššie si rukávy vyhrňte...!
No!
Akože?!
Nikto snáď?...
Počujte...Ešte raz zakričím z celých pľúc,
sirény roztočím,
na poplach rozkývam zvon
a potom,
ak sa nepohnete,
aj nad vami ortiele vyslovím
a vraždiť začnem
sám
týmito rukami...

*

Dve päste,
dva tvrdé kamene
pohli sa
a prudko pristáli
za chrbtom
na stene...
Precitol...prebral sa a obzrel splašene,
či niekto ušami
alebo inak snáď
nezbadal tú búrku vo vnútri,
poplašné zvonenie,
ten jeho tajný plán...

Nič z toho.

Ticho je okolo.

Publikum kňaza má pred sebou
a hľadí
pokojne
na oltár.

*

Pravda, svet má iné blahoslavenstvá
a inú morálku hlása.
Vlčiu.
Podľa tej môže dosiahnuť blaženosť, kto má silnejšie driapy a ostrejšie zuby. Je len prirodzené, že je potom okolo nás toľko odstrčených a zašliapaných existencií, toľko ľudí bez cti, bez chleba a bez úsmevu.
Ste tu mnohí, čo nosíte na svojom tele a na svojich odevoch stopy tejto neľudskej doktríny.
Cítite sa ukrivdení a hľadáte vysvetlenie. Falošný prst vám nezriedka ukáže na Kristovu Cirkev a lživé ústa povedia: Nadŕža boháčom.
Viem, že vy neuveríte tomuto obvineniu. Vám sa skôr môže zdať, že je Cirkev v inom zmysle príčinou vášho zla, v tom napríklad, že nezaujme v tomto bode rozhodnejší, radikálnejší postoj.

Priali by ste si ju mnohí vidieť celú v jednom šíku so zdvihnutou päsťou a s heslom: "Beda vám, boháči"!
Chceli by ste k tomu aspoň jej dovolenie alebo aspoň jej mlčanlivý súhlas.
Poviete: Ak toto heslo vyslovil sám Kristus, prečo by naše ruky pred očami utláčaných už konečne nemohli uskutočniť toto jeho božské "Beda"!?
Veď nádej na výsledok tu je.
Veď nás je už toľko vo svete a naše prsty sú už také tvrdé od roboty, že by to naozaj nebola ťažká práca...
Bratia, čo tu povedať?
Kristova Cirkev vás vždy milovala a vždy bude milovať, aj keď vám na znak súhlasu v tomto nikdy neprikývne a nikdy nebude ani súhlasne mlčať...
Nemôže.
Keby ste takto šli na vec, dopustili by ste sa bezprávia a tak iba zmnožili počet tých, ktorých odsudzujete a celkom iste aj počet bedárov, ktorými sami ste. My kresťania zlo nikdy nepoužijeme ako zbraň na vydobýjanie a hájenie dobra...
My Krista vyznávame. Nie Macchiavelliho. Nám cieľ neposvätí prostriedky.
Ak povie Cirkev jednotlivcom a ustanovizniam, od ktorých závisí spoločenské vyrovnanie, v čom je a v čom nie je správne konanie a ak vo svojich členoch podnieti a podporí túto svätú snahu, splnila svoje. A to robí stále a nie s malými obetami a nie s malým rizikom.
Niekto možno navrhne: Treba majetky vziať a podeliť jednakou mierou medzi všetkých. Uznám, bratia, to veľmi láka.
Aj mňa.
Ale myslíme dosť na dôsledky takéhoto revolučného radikalizmu? Veď tým istým právom, ktorým by ste vy dnes chceli deliť cudzie majetky, by zajtra iní, od vás chudobnejší, mohli deliť vaše...

Tri sprosté slová umlčal
ale zaklial tupo dvakrát
a zúril
divoko.

Vraj, na všetko nasrať.
Tak.
Doslovne.
Čakať?
Čo čakať?
Dokedy?!
Pre hlúpych útechy
bolo dosť!
Nám skutočnosť treba iná než táto...

Boh, svätý si
a pozeráš na túto ohavnosť,
všemocný a máš nás rád
a ruku nevystrieš k obrane...
Len kážeš oddane
trpieť
a sľubmi chlácholíš...

Ďakujem zdvorilo;
pre chrbát skrivený
hore už nehľadím.
Na rukách päste mám
a tie nehodia sa k modlitbe
Deti už od hladu slabý majú zrak
a ty si vysoko.
A ženy naše
pre slzy
nevidia ťa tiež...
Hŕba našich strastí
a cudzej viny hŕba
dôkaz je,
že ťa niet...

A ak si nejaký,
tým žičíš,
čo vinu našich bied
nesú
a my ich vinou biedni sme...

Nuž, buď si...

A ži si blažene
vo svätom sadizme
tam hore
na nebi.

Umĺkol
odrazu
a k zemi sklonil tvár...

*

My nie sme pesimisti – pokračoval kňaz. Len neveríme, že by raz tu na zemi zavládla dokonalá spravodlivosť. Každé jednotlivé a či organizované úsilie bude vždy narážať a rozbíjať sa o zlobu alebo aspoň o slabosť ľudskej vôle.
Spravodlivosť, tú úplnú a dokonalú, nám bude dopriate vidieť až potom za hrobom – vo večnosti.

Hlúposť stačí
hlúpym,
ľahkoverným lož...
Načo spravodlivosť, kde človeka niet.
A načo človek tam, kde miesto nej
bezprávie
a kopa bied?

A čo...
ak pravdu má onen kňaz...?

Pauza...
V nej trápne mlčanie...

Srdce až v hrdle
a hrdlo úzke.
Na líci slza...
Skrivil tvár,
zasipel ako had...

Plač?
Pokorných kvílenie?

Kdežeby!
Hnev skôr
pred výbuchom
nemohúco zdutý,
mrak čierny v poludní,
čo nesie vo víchre
pred žatvou do polí
búrku
a more, čo dvíha sa
spupne
nad brehy,
mysle plod nestvorný,
nedonosený ešte...

*

Stop!
Mám to tu!
V ničotu zvrátiť zem...
Nešťastie za šťastie pozmieňať
a smiechy namiešať do plaču...

Len blesky z atómu keby tak...
rozkladné...
a zahrám trauermarš na cestu
všetkému po západ, po smrť,
po zánik,
podpálim tie svitky ohavné,
písané krikľavo a krivo
písmenom ťažkých bied.

Z pahreby šedého popola
vzíde kvet rovnosti
a rovnosť tá
nazve sa spravodlivosť.

*

Zlosť z útrob vo tvári
a blesk z nej
cez oči
podpálil
všetky štyri strany.
A údy vesmíra
mŕtvica ranila...
Zastali vozy, stroje
i chodci osamelí;
na ceste.
I slová
i piesne načaté zastali...
Ústa i oči dokorán...
A ticho navôkol
odrazu
strašlivé, nemé...
Bez hlasu otrok je
bez hlasu jeho pán...

*

Jozef G. Cincík

FRANTIŠEK TÓTH Z HOR. A DOLNÝCH KRŠKIÁN, OPEVŇOVAČ DARDANEL A NAVRHOVATEĽ SUEZU

Nitriansky zeman František Tóth – syn Ondriša Tótha, veliteľa hradu Nitry a člena vyslanstva k cárovi Petrovi Veľkému, za Fraňa II. Rákocziho – narodil sa už vo vyhnanstve vo Francúzsku, v Chamignyi, 17. augusta 1733.

Od mladosti svojej, ako dieťa kuruckého utečenca, za vojaka bol vychovaný. Stal sa kapitánom francúzskeho pluku husárov Lad. Bercsényho. Popri jazdectve od mladi prejavoval zvláštne nadanie pre vojenské inžinierstvo a staviteľstvo.

Pred rokom 1754 oženil sa s francúzskou šľachtičnou Máriou Rambaud, s ktorou mal 2 dcéry. Nasledujúceho roku gróf Vergennes bol menovaný za francúzskeho vyslanca do Carihradu. Na zákrok tohoto vyslanca František Tóth (písaval sa vo Francúzsku "Tott") sleduje ho do Carihradu ako švagor a najmä ako tajomník vyslanectva, aj s otcom, obstarožným Ondrišom Tóthom z Nitry. František Tóth takto mal príležitosť naučiť sa po turecky a vniknúť do pomerov sultanátu. Bolo to už rečové nadanie otca, Nitranca, ktoré čoskoro sa prejavilo aj u syna. No otec nezadlho, roku 1757, umiera v Ragúzach pri Carihrade v kruhu kuruckých vyhnancov. Umiera v rukách mlčanlivého spišského župana, grófa Mikuláša Csákyho. Nezadlho nasledoval ho do hrobu aj jeho oddaný priateľ gróf Csáky zo Spiša.

Syn František Tóth rád cestovával, a takto znamenité služby konal francúzskemu vyslanectvu. Roku 1767-68 bol poslaný ako vyslanec ku dvoru krymského chána. Po návrate z južného Ruska, majúc znamenité spojenia s dvorom sultána, bol poverený r. 1770 sultánom Mustafom III. obranou Dardanel proti ohrozujúcemu ruskému loďstvu.

Zásluhou Tótha úžiny Dardanelské boli opevnené zvláštnymi delami zastrielané, takže po zažehnaní ruského útoku opevnením

známej úžiny morskej bol Tóth poverený s plnou dôverou. Úlohy zbavil sa znamenite. Takmer po tri storočia stala sa nepreniknuteľnou, najmä po vymenení delostreleckého vybavenia za moderné v dardanelských pevnostiach.

Po vykonaní dôležitého diela pre sultanát Tóth podnikal väčšie cesty v Malej Ázii a v Egypte. Pri takejto príležitosti ponúkal svoje služby sultánovi vo veci obnovenia Suezského prieplavu, ktorý bol od časov Egypta zanedbaný a zanesený. Myšlienku Tótha osvojili si až po Francúzskej revolúcii 1798 za direktória Napoleóna Bonaparteho. Do Egypta vtedy Francúzsko vyslalo inžiniera Charles Le Pèra, aby preštudoval možnosť spojenia Stredozemného mora s Červeným a s Indickým oceánom. K uskutočneniu takejto myšlienky Františka Tótha došlo ale len za inžinierstva Ferdinanda de Lessepsa (1805-94) v XIX. storočí r. 1869, keď prieplav otvorili po 10 rokoch trvajúcich prácach za kráľovnej Eugénie po Napoleónovi III. a za anglickej kráľovnej Viktórie.

Správa Tóthova – takmer 100 rokov predchádzajúca otvorenie prieplavu v Sueze – znie nasledovne, povedaná z príležitosti správy Raghib Paschu pri rebélii námorníkov-otrokov admirality v Archipelagu a vyvraždení pútnikov do Mekky:

"...Teraz predložil Raghib Pascha myšlienku kanála vedúceho z jazera Sabandscha do Nikodémie, ako hlavnú, k zaobstaraniu dreva pre hlavné mesto a pre stavbu lodí v arzenáli ležiacom južne na jazere. Anglickí a francúzski vyslanci podporovali takýto podnik a obľúbenú myšlienku slutána. Porter dal preložiť list Plínia do tureckého jazyka, Vergennes zasa poslal svojho švagra Tótta k porte".

Na schôdzi u Sultána sa Tóth presvedčil, že mučenými ľuďmi chcú plán previesť. Na druhej strane u jedného gréckeho priateľa sa zasa dozvedel, že aj s neskúsenými ľuďmi chcú plány prieplavu uskutočniť.

Osemročný pobyt Tóthov v Carihrade bol na veľký úžitok poznania tureckých spôsobov riadenia krajiny medzi Osmanmi. Od tamojších priateľov, effendiho Murada Molaha, od pašu moldovanského a Manoly Serdara mnoho sa poučil, ako aj od carihradského patriarchu Kalinika.

Roku 1763 barón Tóth s rodinou sa vracia do Francúzska. Do Versailles. Od apríla po smrti Madame Pompadour a za Ľudovíta XV. rozhoduje vo veciach zahraničných vôľa princa Choiseuela. Medzitým gróf Vergennes, priateľ Tótha, stratil dôveru Choiselovu. Čiastočne stratil ju aj Tóth, hoci mu bolo prisľúbené vyslanectvo pri niektorom nemeckom kniežatstve.

Až zasa pozornosť zahraničného ministerstva obrátila sa r. 1766 na Tótha. Bola na neho uvalená intímna zodpovednosť a dôverné poslanie vo Švajčiarsku, v Neuchâtel. Išlo o ťahanicu medzi Pruskom a Francúzskom o Neuchâtel a Valengin. Princ Choiseul, na viac-menej vyzvedačskú službu takúto menoval vtedy 33-ročného Tótha, ktorý bol už vtedy nositeľom radu Sv. Ľudovíta.

Úpravy pre takéto poslanie Tóth dostal v decembri 1766 ako súkromník. V spomínanej oblasti Švajčiarska mal sa očividne zaujímať o obchodné a výrobné pomery, a preto mal navštíviť viaceré časti Švajčiarska. Najmä mal prezkúmať city obyvateľstva Neuchâtelu k Anglicku a k Nizozemsku bez toho, aby vzbudil podozrenie. Po prvom hlásení výsledkov v januári 1767 (cez poštmajstra v Pontarliery), slovom, po 4 mesiacoch činnosti, bol z Neuchâtelu vykázaný tamojším mešťanostom, ktorý stál pod vplyvom Pruska. Tóth bol nútený vrátiť sa do Francúzska.

Ďalším diplomatickým poslaním Tótha bolo jeho vyslanie ako plukovníka Nassauských husárov za vyslanca k tatárskemu chánovi na Krym Aslan Girejovi v júni 1769.

Cestu konal cez Viedeň a Varšavu do Ruska, smerom na Kamenec, Jasy a Kiselu. Až v októbri došiel do tatárskeho bývania v Bakšiserai. Tam musel za 2000 toliarov dať do poriadku svoju rezidenciu po odovzdaní poverovacích listín chánovi. Za krátky čas získal dôveru tatárskeho Gireja zavďačiac sa pri jeho dvore usporiadaním ohňostrojov a telesnou elektrifikáciou. Získal si dôveru chána a ten ho brával potom so sebou na poľovačky so sokolmi na zajace.

Cieľom Tótha bolo v Bakšiserai – v zmysle politiky princa Choisela – podporou poľskej konfederácie dostať do vojnového stavu Turecko s Ruskom. A tak cez francúzske intrigy r. 1768-74 došlo k nepriateľstvu rusko-tureckému.

Boli to roky, v ktorých Tóth mnoho námahy a umu vynaložil s pomocou sultána Mustafu III. na pevnosti v Bospore. Úsilie na zdokonalenie liatia kanónov a najmä delostreleckého vystrojenia tureckej armády a nových vojenských služieb až po zavedenie bodákov na pušky podľa vzoru ruského. Vďaka najvyšších tureckých miest za to všetko nevystala ani potom.

Po dokončení sporu turecko-ruského mohol svoju myseľ obrátiť zasa na myšlienku Suezského prieplavu, ako spojiť Stredozemné more s Červeným. Dnes je ťažko rozhodnúť, či na takúto myšlienku brigadier Tóth bol privedený aj čítaním Diodora (t. j. "Filosofia politiky") a či ho k tomu pohla myšlienka Leibnitzova – napísaná r. 1671, pre Ľudovíta XIV. – v "Consilium aegyptiacum". No poznal prevediteľnosť plánu, a preto ochotne sa zúčastnil na nich. Sultán mal neustále plány ohľadne prieplavu na mysli, ale osobne do Egypta sa Tóth dostáva až po smrti sultána.

Takýto spomenutý plán medzi morami Východu spomína Tóth v IV. diele svojej knihy a znie nasledovne:

"Zo všetkých diel, ktoré urobili známym Egypt, najväčšiu pozornosť zasluhuje si prieplav medzi Červeným a Stredozemným morom, a keby potomci boli podporovali toho veľkého ducha, ktorý toto stvoril, aj teraz by úžitok toho mohli požívať; keby takéto pojatia, ktoré slúžia na prospech celej ľudskosti mali také priaznivé prijatie ako niektoré predsudky, ktoré také myšlienky ničia. Dejiny všetkých národov, storočí poslúžia takýmito smutnými prípadmi; bez pustošenia dnes by najvýhodnejšie ležiaca krajina panovala nad svetom. Takéto niečo stalo by sa nemeniteľným zákonom a prieplav Červeného mora bol by základom všeobecného práva všetkých národov.

Neodôvodniteľné názory, ktoré často viac viery nachodia ako najdôkladnejšie pozorovania, urobili pochybným voľakedajšie jestvovanie tohoto prieplavu. Ešte aj jeho možnosť postavili do pochybnosti. Ale napriek všetkému Diodoros Sicílsky dáva nám vedieť, že dávno jestvoval, a hoci mnohé veci spomína tento spisovateľ, čo by prislúchali viac do rozprávky, nemáme dôvodu na to, aby sme o tom pochybovali, čoho svedkom on bol."

Teraz podávame tú časť, ktorú nachodíme v II. diele Tóthovej

prvej knihy všeobecných dejín:

“...Utvorili spojovací prieplav, ktorý išiel zo zálivu Pelusimského do Červeného mora. Začal ho Nechos, jeden zo synov Psameticha, pokračoval v ňom Darius, kráľ Peržanov, ale prerušil práce lebo poniektorí inžinieri ho uisťovali, že ak by túto úžinu preťal, Egypt, ktorý leží nižšie od Červeného mora, by bol vodou zaplavený. Ale Ptolemaeus II. napriek tomu prácu dokončil. Na najpríhodnejších bodoch prieplavu postavil umelé hate, ktoré otvárali, keď chceli loď prepustiť a potom ich narýchlo zavreli; preto nazvali tento prieplav, tam kde sa vlieva do mora postaviac mesto Arsinone, podľa Ptolemaja...” To značí, že za Diodora Sicilského tieto hate ešte užívali. Ešte dnes možno nachodiť ich lôžko postavené neďaleko Suezu, pri vchode do prieplavu a aj teraz stojí a ľahkou robotou sa dá obnoviť ako splaviteľná bez toho, žeby hate-stavy boli potrebné alebo že by bola obava zaplavenia Egypta. Inžinierov Dariusa neoprávňuje ani to, keby svoje merania boli robili za najvyššej záplavy. Nie je tiež bez pozoruhodnosti, že celá spústa zeme úžiny na 12 kilometrov – ktorá delí Arabský záliv od najbližšieho odvetvia Níla a pri Tineku ústi do Stredozemného mora – pozostáva z takej zeminy, ktorá je mimoriadne výhodná pre vykopanie prieplavu...”

Takto potom o sto rokov neskoršie – ako sme už spomenuli – Ferdinand Lesseps – diplomat a inžinier – uskutočnil myšlienku, ktorú v mysli nosil František Tóth. Lesseps neskoršie vo svojej knihe o Suezskom prieplave si vysoko váži názory Tótha a spomína ho veľmi uznanlivo.

Okrem toho Tóth do roku 1776 mnoho prispel k zveľadeniu námorníctva a delostreleckého školenia, až do panovania Abdul Hamida I., radami a praktickým spôsobom. Za zahraničného ministra grófa Vergennea bol po 14-ročnej činnosti v Turecku naspäť zavolaný do Paríža. Činnosť jeho v Turecku vyvolala aj pozornosť Voltairovu, a preto v básni venovanej Fridrichovi Veľkému píše:

Allez au Belzebuth, detestable librairie
portez votre tactique au chevalier de Tott,
Qui fait marcher les Turcs au nom de Sabaoth
C'est lui qui de canons couvrant les Dardanelles,
a tué les chrétiens instruit les infidèles.

Väčšieho uznania sa od Voltaira nemohlo ani dostať Františkovi Tóthovi.

Leto r. 1776 trávi Tóth vo Francúzsku, kde jeho švagor gróf Vergennes bol zahraničným sekretárom Ľudovíta XVI. No neoddýchol si tam dlho, lebo bol zasa vyslaný do prístavov Levanty a Berberie, kde mnohé francúzske osady obchodné sa boli rozvinuli. Vyrovnať nezrovnalosti v týchto osadách najpovolanejší bol Tóth, ktorý po učinkovaní na Kryme a v Carihrade bol na to najprimeranejší vo francúzskych diplomatických kruhoch. Kráľ Ľudovít XVI. vymenoval ho za hlavného inšpektora obchodných prístavov. Tóth ujal sa úradu tohože roku v decembri odchodiac na lodi "Athlanta" do Egypta. Na tej samej lodi ide aj mladý prírodovedec Sonnini, ktorý sa neskoršie Tóthovi vo svojich knihách vysmieva. Jeho myšlienku Suezského prieplavu považuje za "bizarnú".

Po dotyku Genovi, Sicílie a Malty loď dotkla sa aj Kréty na spomenutej ceste, aby Tóth napokon v Alexandrii vystúpil na pôdu Egypta. V júli spúšťa sa loďou po Níle do Káiry, kde medzitým vypukli nepokoje za šejka Murata, a na tretí deň po výmene lode v Rosette prichodí na francúzský konzulát do Káhiry. Tam po rýchlom potlačení povstania o pár dní Tóth je už v obci Gizeh a obdivuje staroegyptské pyramídy a lúšti aj nápisy archeologické na stĺpoch z doby Pompeia i robí si náčrtky. No za najväčšiu jeho zásluhu pripisuje sa mu premiestnenie káhirského hlavného konzulátu do Alexandrie, zrušiac v tie časy abukirkské.

Mnohé zdokonalenia a renovácie previedol Tóth na francúzskych obchodných kolóniách Stredozemského mora. Za 17 mesiacov pochodil pobrežné krajiny Blízkeho východu a v lete r. 1778 z Tunisu vrátil sa do Francúzska, do Toulonu, pochodiac tri svetadiely.

V r. 1778-1784 dal sa do písania pamätí z Východu a r. 1781

bol menovaný za francúzskeho maršala-generála. A tak r. 1784 vychodí prvé vydanie pamätí v Amsterdame, a v tom istom čase i v Paríži vyšlo pod názvom "Memoires du Baron de Tott sur les Turcs et les Tatars". Kniha mala úspech, takže r. 1785 vyšlo aj jej II. a III. vydanie v Paríži a v Maestrichte IV. vydanie, ako dobrá pomocná príručka pre európsku diplomaciu na Východe.

Na prelome rokov 1786-87 zasa bol poverený v rušných časoch Francúzska veliteľstvom dôležitej pevnosti, hradu Douai, ktorý bol upevnil ešte chýrny vojenský staviteľ Vauban. Jeho skúsenosti delostrelecké a opevňovateľské sa tu znamenite uplatnili.

Hoci Tóth bol 3 roky veliteľom tejto pevnosti, r. 1790 horúčka revolúcie francúzskej zastihla aj Douai. Tóth stojí vtedy na čele 4 rozličných plukov, no v deň povstania už ich udržať nemôže. V noci uteká do Švajčiarska, kde záchranu hľadajú aj vnuci nebohého Ondriša Tótha, gróf Karol Ľudovít Vergennes, podplukovník husárov Bercsényiho, a jeho brat, vicomte Constantin Gravier, vojak-diplomat.

Na území Švajčiarska utečenca Tótha stretne neobyčajné šťastie, ktoré mu umožní aj repatriáciu. Postretol tam brata bratislavského – neskoršie ostrihomského – kardinála-arcibiskupa Jozefa Batthyányiho, Theodora Batthyániho, pána Rohatca a Brieštľan. To značilo veľký obrat v živote ťažko zkúšaného Tótha vyše 60-ročného.

Výsledok rozhovorov s Batthánym bol, že Tóth žiadal vo Viedni o repatriáciu do Uhorska, podobne ako to urobili gróf Eszterházy, Bercsényi a Polerecký. Jeho žiadosti vo dvornej kancelárii uhorskej bolo vyhovené. Vyhovelo sa Tóthovi bez uznania titulu barónskeho a navrátenia otcovských majetkov v Dol. a Hor. Krškanoch. František Tóth vracal sa takto na majetky Batthányovské do Tarcse (v župe Vaš) v Zadunajsku. Tam nezadlho aj zomrel r. 1793 pri zostrojovaní zvláštnej budovy na majetku svojho ochrancu pre pokusy technicko-chemické. Ani nedokončil práce na parnej lodi poháňanej vrtuľou. Zomrel životom ubitý a uložili ho do zvláštneho hrobu na mieste. Dielo Tóthove o Turkoch a Tatároch vyšlo už vtedy v desiatom vydaní (v reči holandskej, dánskej a pod.) ako výtečná diplomatická rukoväť.

Literatúra:

Tott, François, *Memoires du Baron de Tott sur les Turcs et les Tartares*, Vol. I-IV, Amsterdam, 1784. – *Bibliographie universelle*, ancienne et moderne, Paris 1846, II. édition, François Tótt par Gérard. *Mission du Levant*, 2 zväzky korešpondencie Fr. Tótha v archíve Grófa Alex. Apponyiho. – Tamtiež, I. zväzok korešpondencie z poslania v Neuchâtel (Švajčiarsko) – Wurzbach, Constantin; *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, zv. 42. Országos levéltár, Budapest. – Palóczi, Edgár: *Báro Tóth Ferencz a Dardanellák megerösítöje*, Budapest 1916 – *Magyar életrajzi lexikon*, zv. II. L-Z, Budapest, 1969, str. 890-891.

FRANTIŠEK ŠUBÍK – ANDREJ ŽARNOV
1903-1982

MICHAL LACKO S.J.
1920-1982

Augustín Visco

GIUSEPPE MAZZINI – SLOVÁCI A SLOVANIA V JEHO "LETTERE SLAVE"

Mazzini sa začal zaoberať slovanskými národmi ešte pred rokom 1845, keď v rôznych svojich štúdiách a článkoch nadhodil slovanský problém vo všeobecnosti. Prejavil oň presnejšie vyhranený záujem v roku 1845 vo svojom článku "Indirizzo ai Russi nel XIX° anniversario della morte dei cinque martiri russi", v ktorom spomenul päť ruských martýrov: Pestela, Bestuževa, Muravjeva, Rylejeva a Kochowskeho. Avšak prvý organický výklad slovanskej otázky z pera Mazziniho vyšiel až 9. januára 1847, kedy People's Journal publikoval jeho článok "The European Question". Mazzini v ňom energicky protestuje proti okupácii Krakova Rakúskom beztoho, žeby iné mocnosti boli pohli prstom. Na tých stránkach, ktoré možno považovať za program podrobených národov, Mazzini, – politický exulant v Londýne, – už načrtol vo veľkých obrysoch rámec budúcej Európy, v ktorej všetky národy budú spolupracovať na vybudovaní civilnejšej spoločnosti, hýbané ideou takmer nábožensky cítenej slobody.[1]

Mazziniho "Lettere slave" majú však svoj pôvod v jeho článku "On the Slavonian Movement", ktorý bol uverejnený v Lowe's Edimburgh Magazine v roku 1847. S malými úpravami ten istý

1. Iba na ukážku uvediem niekoľko viet, v ktorých akoby prebiehali ohnivé jazyky takmer mesianistického oduševnenia:

> "Siamo tutti figli di un solo Dio – píše Mazzini – discendenti di una sola stirpe, governati dalla stessa legge provvidenziale, membri dell'umanitá e per suo mezzo viviamo, impariamo, provvediamo. Siamo tutti fratelli uniti in un dovere comune – l'amore e la cooperazione'.

Cfr. Ediz. Naz. Scritti di Mazzini, vol. XXXIV, Questione Europea, s. 323-324.

článok sa objavil na pokračovanie 16. a 17. júla 1848 v novinách 'Italia del Popolo' v Miláne. Konečne, ešte v neskoršom úplnejšom prepracovaní a rozšírení, Mazziniho štyri články boli uverejnené v podobe listov priateľovi v roku 1857 v janovských novinách 'Italia e Popolo' pod definitívnym titulom "Lettere slave". V jeho zobraných spisoch, pod tým istým titulom sa nachádzajú nasledovné pojednania o slovanských problémoch: "Del moto nazionale slavo" (1847); "Lettere slave" (1857); "Missione Italiana vita internazionale" (1866) e "Politica internazionale" (1871).

Ako sa však Mazzini dostal k slovanskej otázke? Už v roku 1830, ako mladý 25-ročný právnik a karbonár, bol uväznený a rok nato úradne vyzvaný odobrať sa do vyhnanstva. Francúzsko, Švajčiarsko ale najmä Anglicko boli hlavnými stanicami jeho politického dozrievania.

Mazzini nemal filozoficky presne vyhranenú vlastnú doktrínu. Jeho myšlienkový systém sa rodí skôr v ohni citu a v rozhodnosti vôle než v presných kategóriách filozofa.[2] Mazziniho koncepcia sveta a života je však v podstate špiritualistická. Ľudské hodnoty sú zásadne hodnoty duchovné. Aj politické, sociálne a ekonomické problémy sú preňho rázu duchovného. Vlasť nie je štát, nie je ani vláda. Vlasť je ideál a viera. Od vlasti sa nepýta, vlasti sa iba dáva. Pojem vlasti sa uňho plne kryje s pojmom národa. Faktory, z ktorých sa národ skladá, sú: územie, reč, rod, a spoločná tradícia určitej skupiny ľudí. Najpodstatnejší prvok národa je však spoločná vôľa a slobodná energia duchov, ktorí smerujú k tomu istému cieľu, hýbaní tou istou vierou. Národ sa nachádza podstatne v dušiach a iba potom v ustanovizniach.[3] Život pre Mazziniho nie je osobný egoizmus, ale poslanie, nie je tak právo ako skôr povinnosť. Možno teda pozorovať, že v Mazziniho myšlienkovom vývine prebieha stále silný náboženský

---

2. F. Moroni, Corso di storia, Torino, SEI, 1970, s. 56 n.

3. **Keď si len uvážime, aký zmätok panuje ešte dnes v užívaní pojmov národa a štátu, tak musíme pripustiť, že Mazzini v minulom storočí mal omnoho** jasnejšie idey v tomto ohľade. Viď obšírnu štúdiu od Š. Polakoviča, ***The Ethnogenesis***, in Slovak Studies, vol. XIX, 1979, s. 117 a n.

tón. “Boh a ľud” – bolo jeho heslo. Treba však hneď upozorniť, že Mazziniho Boh nie je Boh kresťanstva. Nemožno teda povedať, že Mazzini by bol kresťan v pravom zmysle slova, nakoľko neprijíma božstvo Ježiša Krista, ani vykúpenie, ani Cirkev a vôbec tajomstvá viery. Napriek tomu Mazzini si vyberá z kresťanstva tie najvzácnejšie motívy pre svoju náuku: etický význam života, prvenstvo povinnosti pred právom, hodnotiaci význam utrpenia, univerzalizmus a celú duchovnú orientáciu koncepcie života. Možno teda pripustiť, že aj keď pojem Mazziniho Boha je osvietenského, deistického rázu, on myšlienku Boha v podobe nie bližšie určenej najvyššej Prozreteľnosti naozaj cíti a žije.

Aj o ľude Mazzini má skôr mystický pojem než sociologický. Cez ľud sa prejavuje slovo a vôľa Božia, takže to latinské ‘vox populi vox Dei’ má naozaj podstatný význam. Ľud je preňho niečo jednotné a jeho autentická vôľa väzí v niečom omnoho hlbšom, než by to bola vôľa jednotlivcov, ktorí ľud utvárajú. Mazzini je demokratom, nakoľko má dôveru v ľud, ktorý je schopný vytvoriť si svoju vlasť a je v stave si ju aj zachovať. Netreba tu aristokracie ani privilegovanej triedy; naopak, tie by boli iba prekážkou medzi Bohom a ľudom. Tu väzí filozofický dôvod Mazziniho republikánskeho presvedčenia. Ľud však musí byť vychovaný žiť demokraticky. Treba ešte pripomenúť, že Mazziniho pojem ľudu nie je triedny. Ľud je preňho skôr ‘národ’ než trieda.

Všetky tieto idey ležia v základoch v Mazziniho každodennom boji o zjednotenie talianskeho národa. V tomto boji mu dodávalo sily aj presvedčenie, že každý národ má božskú úlohu realizovať vlasť, čo presnejšie povedané znamená dať si slobodný a jednotiaci politický výraz. Pre každý národ táto úloha je rovnako božská a teda je nutné, aby každý vlastenec bol ochotný bojovať nielen za oslobodenie svojej vlasti, ale aj vlasti iných. Práve tu máme vysvetlenie, prečo sa Mazzini tak dôsledne zaujíma aj o oslobodenie iných národov.

Mazzini priam prorocky vytušil, že Európa kniežat a dynastických štátov je už anachronistická a umelá konštrukcia, je to budova bez základov. Musí povstať nová Európa, Európa národov. Iba takáto Európa bude môcť zaistiť národné záujmy vy-

chádzajúc z práv ľudu a nie z ľubovôle a ctižiadosti mocnárov. V tomto smere možno Mazziniho považovať za veštca národnostného práva. Vďaka jeho prorockému zanieteniu, Mazzini mal široký ohlas a vplyv nielen na 'Risorgimento italiano', ale aj na dozrievanie národnostných hnutí, ktoré hýbali vtedy celou Európou.

Popri myšlienke bola to však jeho neúnavná činnosť, ktorá dodávala vzpruhu do boja tisíckam vlastencov v Taliansku a v Európe. Hneď v prvom roku vyhnanstva (1831) založil v Marseille 'Giovane Italia', ktorej heslo 'pensiero e azione' lapidárne vyjadrovalo osobnosť jej zakladateľa. Okrem toho, spolu s talianskymi, nemeckými a poľskými exulantmi založil v roku 1834 v Berne 'Giovane Europa'. Aj keď sa táto inštitúcia nerozvinula ako predošlá, znamenala europeistickú orientáciu jej zakladateľov. Neskoršie, v roku 1847, Mazzini založil v Londýne 'People's International League', ktorej určil nasledovný program: rozsiať princípy slobody a pokroku národov; rozšíriť vo verejnej mienke utvrdenie práva, že každý národ sa má spravovať samostatne, ako aj práva na zachovanie svojej národnosti, na združenie a spoluprácu medzi národmi.[4]

Avšak, aby toto 'združenie sa národov pre dobro', ako sa o ňom vyslovil Mazzini, mohlo byť účinné v boji proti 'lige despotických štátov pre zlo', Mazzini bol presvedčený, že treba objasniť verejnej európskej mienke politickú situáciu toho komplikovaného konglomerátu slovanských národov, ktoré za jeho časov boli neznáme dokonca v ich pomenovaniach. Veď bola to jediná indoeurópska jazyková skupina národov, ktorá dovtedy neprehovorila hlasné slovo v Európe. Slovania sa začali iba vtedy prebúdzať a čoskoro hýbať tak silno, že v ich hnutí tí bystrozrakejší duchovia Európy pobadali úsvit budúceho nového sveta. Niečo podobné, ako keď sa pred staročiami pohli Germáni na hraniciach rímskeho cisárstva, naznačiac, že bezpochyby s nimi začína nová európska civilizácia.

Mazzini to nemal teda také ľahké prebojovať sa k hlbšiemu

4. Cfr. Ediz. Naz. Scritti di Mazzini, vol. XXXVI, La Lega internazionale dei Popoli, s. 5.

poznaniu Slovanov. "Chi pensava dieci anni addietro agli Slavi?" – kto myslel ešte pred 10 rokmi na Slovanov? – pýta sa Mazzini vo svojich 'Slovanských listoch' (1847).[5] Mazziniho súčasníci čítali jeho ohnivé články o Slovanoch s určitou dávkou skepticizmu, keďže považovali Slovanov ešte za nedotvorené národy. Avšak pod vplyvom Mazziniho aj Conte Cavour sa začal bližšie zaujímať o Srbov a Chorvátov, v ktorých videl dozrievať najlepších priateľov slobodného a zjednoteného Talianska. Zaujímal sa aj o znovu zjednotené Poľsko, v ktorom videl 'antemurale contro il moto lentamente invasore della potenza moscovita' (Poľsko... ako ochranná hrádza proti pohybu pomalej invázie moskovskej moci). V jeho článkoch však chýba ten široký rozhľad a tá porocká sila viery, ktoré napĺňali Mazziniho spisy, kde naozaj cítiť, ako ideály vplývajú na skutočnosť. 'Je na čase, aby sme pozorovali, čo hýbe srdcia slovanských národov', vyzýval Mazzini svojich súčasníkov. Osobne sa usiloval nadviazať styky s poprednými vodcami slovanského hnutia, ako napr. s poľským historikom Joachimom Lelewelom, s chorvátskym vlastencom Dr. Ľ. Gajom, ako aj so srbským profesorom Jordanom, ktorý vyučoval slovanskú filológiu v Lipsku. Mazzini vedel, že jestvuje iba sedem katedier slovanskej literatúry v celej Európe, vrátane Ruska.[6] Poznal všetkých sedem profesorov a vedel, akej sú národnosti a akého politického razenia. Pobádal Angličanov a Talianov, aby utvorili aspoň jednu katedru slovanskej literatúry v Cambridgi a v jeho rodnom Janove. Mazzini kupuje knihy, číta a neúnavne konzultuje spisy, ktoré pojednávajú o politickom a kultúrnom hnutí slovanských národov. Poznal 'Antológiu' o slovanských literatúrach od Francúza Viesseuxho, 'Cheskian Anthology' od J. Bowringa, 'Über den gegenwärtigen Stand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung' od Lea Thuna, 'Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit'

---

5. Cfr. G. Mazzini, Lettere slave, Bari, Laterza, 1939, s. 32.

6. Ako sa odvtedy situácia zmenila k lepšiemu, možno usudzovať z faktu, že dnes iba združenie talianskych slavistov počíta okolo 130 univerzitných profesorov, špecialistov v rozličných odvetviach slavistiky. Dnes už azda niet v Európe univerzity, kde by nebola katedra slovanskej filológie.

od Herdera, ale najmä prednášky o slovanských literatúrach od Adama Mickiewicza, prednesených na Collège de France a vydaných aj knižne. Očarila ho najmä Herderova myšlienka pokroku a jeho prorocké presvedčenie, že Slovania majú svetlú budúcnosť, nakoľko sú pracovití a pokojamilovní, pohostinní a milovníci krásna. Slovania majú v Herderovom ponímaní ešte najlepšie predpoklady, aby sa uplatnili na svetovej scéne, nakoľko bojovný duch predošlých epoch musí ustúpiť rozumu, tichej usilovnosti a pokojnému vzájomnému styku národov. Z tohto idealistického Herderovho nazerania na Slovanov vychádzal aj A. Mickiewicz, interpretujúc ho vo svetle utopistického socializmu.[7] Mazzini našiel u Mickiewicza podobný obraz kultúrneho života nielen Poliakov, ale aj Čechov a južných Slovanov.

Hneď na začiatku svojho prvého článku 'O národnom slovanskom hnutí' (1847) Mazzini priznáva, že slovanská problematika je tak hlboká a naširoko rozvetvená, že sa jej nateraz možno iba povrchne dotknúť. On však mieni, že by bolo treba preštudovať minulosť Slovanov, v ktorej sa nachádzajú dôkazy o tom, že slovanské národy sú od staročí na pochode a majú teda historickú tradíciu; bolo by treba študovať ich prítomnú situáciu, v ktorej by bolo možné konštatovať stupeň energie, ktorý už dosiahlo slovanské hnutie; konečne, bolo by treba predvídať budúcnosť, aby sa správne ocenil účel slovanského hnutia, a aby sa určil aj spôsob, akým by mu mohla Európa prísť na pomoc. A neišlo mu iba o Rusov a Poliakov, národy ešte najlepšie poznané v západnej, jemu súčasnej Európe. Išlo o 79 miliónov obyvateľov aj menších slovanských národov, o ktorých sa Mazzini dočítal v Šafárikovom "Slovanskom národopise", v ktorom je presne určená ich zemepisná poloha, reč, dialekty ako aj politické hranice. Mazzini sa o nich nadšene vyjadruje ako o životaschopných chrabrých národoch, ktorých meno je synonymom 'slávy' (gloria). Obdivuje ich epické piesne, v ktorých preteká ohnivá reč, zárodok budúcej moci.

---

7. Cfr. G. Pierazzi, Mazzini e gli Slavi dell'Austria e della Turchia, in Atti del XLVI Congresso di Storia del Risorgimento italiano, Cittá di Castello 1974, s. 311.

Na základe svojich štúdií – iste podľa Kollára – Mazzini sa domnieva, že v budúcnosti vzniknú štyri veľké slovanské národy: 1) Rusi, 2) Poliaci, 3) Česi a Moravania, ku ktorým sa pravdepodobne pridajú aj Slováci (Slovacchi) z Uhorska a konečne 4) administratívna federácia Srbov, Chorvátov, Bulharov a Černohorcov. Predvída, že to bude tá tretia skupina, ktorá uskutoční rozklad Rakúsko-Uhorska, ale budú to podľa neho Srbi, ktorí mu dajú posledný úder.

Týmto štyrom slovanským skupinám zodpovedajú aj štyri centrá slovanského oslobodzovacieho hnutia.

Ruské centrum je podľa Mazziniho najmenej dôležité, nakoľko tam pohyb nevyšiel z ľudu, a teda nie je národný.

Najväčšiu dôležitosť pripisuje Mazzini poľskému oslobodzovaciemu hnutiu, nakoľko z Poľska pravdepodobne vzíde hlas na oslobodenie všetkých Slovanov.[8] Je to Poľsko, ktoré drží v rukách osudy Slovanov, lebo tam hnutie vyviera z ľudu a prelieva do sa poézie. Mazzini je oduševnený nad hrdinským Poľskom. Svojím nacionalisticky ladeným programom 'Mladej Európy' ovplyvnil vo Viedni aj poľských povstalcov, ktorí tam založili 'Mladé Poľsko'.[9] Nadarmo, píše Giuseppe Mazzini, moskovské bodáky vykopávali hrob Poľsku, a nadarmo zbabelá európska diplomacia vyhlásila: Poľska už niet! Poľsko v očiach Mazziniho nadobudlo nesmrteľnosť cez utrpenie. Poľsko bude raz vodca a zástavník Slovanov, súc teraz ich prorokom, píše oduševnene Mazzini.[10] Vyzdvihuje aj dôležitosť poľských básnikov v exile, ktorí akoby zasielali v mene celej slovanskej rodiny posolstvo tej 'roztržitej Európe'.

Mazzini pozoruje, že české národné hnutie má odlišné charakteristiky. Je viac rozvážne a menej rýchle k činu.

---

8. ...é dalla Polonia che probabilmente partirá la parola d'ordine che cambierá il lento, solenne moto di tutte le tribú sorelle nel passo di carica della battaglia. Cfr. op.cit., s. 33.

9. Cfr. M.S.Ďurica, Historický pôvod a povaha slovenského nacionalizmu, Most, A Quarterly for Slovak Culture, Cleveland, Ohio, USA, vol. 28, č. 1-2, s. 67.

10. Viď G. Mazzini, op.cit., s. 56 a n.

Prevláda historický a filologický aspekt, zatiaľ čo politický charakter je menej viditeľný. Mazzini poznamenáva, že kým južní Slovania sú stále na pochode s bodákmi v ruke, Česi stoja zamyslení nad hrobami praotcov, usilujúc sa vyťažiť aj tie najdrobnejšie častice starodávnej národnosti.[11] Mazzini mieni, že Česi nemajú veľkej poézie a českí básnici sú, okrem Kollára, ktorý je výnimkou, iba druhoradého významu, lebo im chýba básnická vynaliezavosť a svojráznosť'.[12] Nie nadarmo sa teda Ján Kollár usiloval po celý život o uplatnenie československého národa a československej reči. Aj Giuseppe Mazzini ho považuje za najväčšieho českého básnika. Spomína síce, že Kollár sa narodil na Slovensku a býva v Maďarsku (Il Kollár, slovacco di nascita, e dimorante in Ungheria...)[13] avšak všeobecný tón pojednania o Kollárovi prezrádza, že Mazzini vidí Kollára iba v českých súvislostiach. Samozrejme, Mazzini nemá pochybnosti, nakoľko vychádza z veľa ráz citovaného 'Cours de litérature slave', ktorý Mickiewicz predniesol vo francúzskom kolégiu. Kollár je pre Mazziniho ani nie tak stelesnením politickej myšlienky Čechov a Moravanov, ale skôr ich národnej ašpirácie k jednote. Veľká slovanská vlasť je jeho snom, jeho ideálom, jeho vášňou. Trpí, spieva a žije pre ňu; zbožňuje s tým istým nadšením jej minulosť i budúcnosť; alebo presnejšie, pre Kollára takmer nejestvuje minulosť. Všetko je preňho prítomné. Cestuje a zbiera aj tie najmenšie pamiatky, aby z nich vytvoril jeden veľkorysý obraz "Slavónie". Kollár je pre Mazziniho básnik-veštec Slavónie najmä v jeho Slávy dcére, o ktorej sa naširšie pochvalne vyjadruje.

Mazzini pozná aj tých najvýznamnejších českých vedcov ako Jungmana, Hanku, Čelakovského, Palackého, ale najmä Pavla Jozefa Šafárika, ktorého, ako už Kollára, považuje za Čecha, aj keď píše, že Šafárik je narodený v Maďarsku (...ungherese di nascita).[14] Sleduje Šafárika na jeho cestách cez Nový Sad až do

11. Cfr. G. Mazzini, op.cit., s. 45.

12. Viď G. Mazzini, op.cit., s. 55 a n.

13. Cfr. G. Mazzini, op.cit., s. 47 a n.

14. Cfr. G. Mazzini, op.cit., s. 47 a n.

Prahy. Vie, že Šafárik, aj keď sa nachádzal s rodinou vo veľmi kritickej ekonomickej situácii, neprijal katedru slavistiky v Berlíne. Obdivuje jeho široký kultúrny rozhľad a znalosť moderných a klasických rečí. Vyzdvihuje najmä jeho znalosť gréčtiny, latinčiny, hebrejčiny, arabčiny a sanskritu. Mazzini čítal najzávažnejšie Šafárikové diela, medzi ktorými zvlášť obdivuje jeho 'Slovanské starožitnosti'. Medziiným prízvukuje, že nikto nebude môcť v budúcnosti písať o problémoch jestvovania, pôvodu, reči, náboženstva, sociálneho života a zákonodarstva Slovanov bez toho, že by si nepreštudoval Šafárikove 'Slovanské starožitnosti'. Pobáda aj k prekladu tohto diela do angličtiny.

Aký postoj má však Mazzini ku Slovákom? Ak si len pripomenieme, že ešte v roku 1943 Dr. E. Beneš vyhlásil, že nikdy neuzná slovenský národ, nakoľko Slováci sú Češi a slovenský jazyk je len jedným z nárečí českého jazyka,[15] tak musíme iba so zadosťučinením objaviť, že Mazzini už v prvej polovici minulého storočia nemal ťažkosti považovať Slovákov za osobitný národ, hovoriaci svojou rečou a teda so všetkou samozrejmosťou zapojený do boja za svoje národné práva.

Ponajprv Mazzini vie, že Maďari sa usadili na území Slovenska iba v IX. storočí, (razza forestiera – cudzia rasa) príduc na pomoc germánskemu kmeňu Alemanov proti tam už usadeným Slovanom; títo však (...Slovacchi...) – sa podľa celkom nepresnej mienky Mazziniho – utiahli do hôr. Mazzini ďalej vyzdvihuje silnejší demografický vzrast a vzmáhajúcu sa industrializáciu Slovanov, ktorí prv alebo neskôr natoľko ovplyvnia Maďarov, že títo sa zmiešajú so slovanským živlom.[16]

Keď potom uvažuje o oslobodzovacom boji Slovákov za národnosť, Mazzini ho vidí vždy v pomere k Čechom, na ktorých sa Slováci pozerali ako na svojich ochrancov proti maďarskej nadvláde. Mazzini poznal dobre sociálne napätie v Uhorsku, kde Maďari sa stavali celou silou na odpor oslobodzovaciemu hnutiu Slovanov, len aby si zachovali neporušené svoje feudálne privilégiá. Veľmi správne docenil aj formatívny význam reči v procese

15. Cfr. M.S.Ďurica, op.cit., s. 75.

16. Cfr. G. Mazzini, op.cit., s. 26, 55 a 81.

utvárania národného povedomia. Nesúhlasil preto s maďarizačnými tendenciami uzákonenými na bratislavskom sneme v roku 1830. Bol presvedčený, že reč je posvätné vlastníctvo národov, ktoré, aj keď všetko stratia, reč si zachovajú, nakoľko materčina uchováva tie najdrahšie pamäti. Čo je pre nás zvlášť potešiteľné, je fakt, že Mazzini sa osobne usiloval zmieriť Kossutha so Slovanmi v Uhorsku, avšak nadarmo. Ešte v roku 1851 Kossuth kategoricky odmietol uznať neodvislosť slovanských národností v Uhorsku od Maďarska.

Keď Mazzini hovorí o Slovákoch, vyjadruje sa vždy o nich ako o osobitnom národe, používajúc termíny... 'gli Slovacchi dell'Ungheria' (s. 24), alebo... 'le tribú slovacche dell'Ungheria' (s. 26)... e per gli Slovacchi dell'Ungheria (s. 33 a 54)... l'elemento indigeno slavo (Slovacco) (s. 81). Mazzini tvrdí, že oslobodzovacie české hnutie malo ohlas aj medzi Slovákmi (...tra gli Slovacchi dell'Ungheria), ktorých reč je 'takmer tá istá ako česká', (...la cui lingua é quasi identica a quella dei Boemi).[17] Mazzini vie, že strediská slovenského hnutia sú v Pešti a v Bratislave (Presburgo). Vie, že 'starý Palkovič a mladý Štúr a Hurban sú jeho vodcovia'. Mazzini pozoruje, že na Slovensku boj je dvojaký, nakoľko sa bojuje tak v mene Slovanstva proti nemeckému živlu, ako aj v záujme miestneho kmeňa proti maďarskému utlačovateľovi. Mazzini vybadal správne i to, že Maďari majú oporu na Slovensku iba v miestnej aristokracii, kým ľud je slovanského cítenia; tu už boj, píše Mazzini, nadobúda charakter konfliktu medzi demokratickým princípom a šľachtickými výsadami. Pod týmto zorným uhlom boj Slovákov nadobúda v očiach Mazziniho zvláštnej dôležitosti.

Bolo by azda ľahké kritizovať niektoré Mazziniho stanoviská vychádzajúc z aktuálneho stavu historických daností. Správne však poznamenáva A. Tamborra[18], že nedostatky Mazziniho celkového ponímania politickej európskej situácie sú nedostatky

---

17. Cfr. G. Mazzini, op.cit., s. 54 a n.

18. Viď A. Tamborra, Introduzione. Mazzini e gli Slavi dell'Austria e della Turchia, in Atti del XLVI Congresso di Storia del Risorgimento italiano, Cittá di Castello 1974, s. 292.

vtedajšej politickej kultúry vôbec. Čo nám však robí Mazziniho blízkym a sympatickým, je tá jeho neotrasná dôvera, že Slovania si skôr-neskôr vydobyjú vlastnú národnú osobitosť a zaistia si vynikajúce miesto v budúcom spoločenstve národov.

Dr. Jozef Staško

MARGINÁLIE KU VZŤAHU SLOVÁKOV K ČSR A K ČECHOM

The tree of liberty must be refreshed from time to time with the blood of patriots and tyrants. It is its natural manure.

Jefferson

Dnes sa jednotlivec, o ktorého záchranu bojovali teórie 19. stor., topí v anonymite kolektívu a jeho ľudskú osudovosť obhospodarujú preto ideológie masy. Individuálny cit človeka má dať miesto citu kolektívnemu. Tlak kolektívneho citu a spoločenskej emócie v modernom svete vytvára trvalú dimenziu politického života. Spoločenskí inžinieri a politici nie sú k nej ľahostajní, naopak často ju využívajú a zneužívajú k presadeniu nových koncepcií a úprav spoločenského poriadku. Boli to tiež kolektívne zápaly a vášne, ktoré výdatne pomáhali nacionalistickému partikularizmu a tým aj kultúrnemu pluralizmu Európy pred II. sv. vojnou. Tak sa zdalo, že II. sv. vojna urobí koniec týmto dezintegrujúcim snahám. Vytváranie nadnárodných organizácií s integrujúcim zameraním v kultúre, v hospodárstve a v politike, po vojne, bolo toho potešujúcim dôkazom. Vo verejnom sektore bola to predovšetkým Organizácia spojených národov a Spoločný trh, v súkromnom sektore zas mnohonárodné korporácie. Ukazovalo sa, že tento trend zníži politickú váhu a mocenské nároky jednotlivých štátov v prospech svetovo, alebo európsko-politického spoločenstva. Tento vývoj napomáhali aj spoločenskí vedci, ktorí sa snažili odbúravať mocenskosť štátu s poukazom buď na jeho bezmocnosť alebo totálnosť vládnutia nad spoločnosťou, alebo sa odvolávali na sám princíp štátu, ktorý podľa nich odporuje uskutočňovaniu základných ľudských ašpirácií. Táto sľubná perspektíva ostala len víziou. Čo dnes vidíme kolo seba, je číry nacionalizmus. Štátna balkanizácia Európy nijako ne-

nasvedčuje tomu, žeby sa integračná myšlienka stala už vecou srdca a rozumu národných štátov Európy. Politická nemohúcnosť OSN, slabé politické vyžarovanie z idey Spoločného trhu ako aj obmedzené pôsobenie mnohonárodných korporácií v oblastiach mimohospodárskych len potvrdzujú, že ideológia nacionalizmu je ešte stále spiritus movens spoločnosti, a že žiadna iná ideológia neplodí toľko síl a nevyvoláva toľko prejavov loyality ako práve nacionalizmus. Človek žasne, koľko času a energie vydajú jednotlivé národy na kutanie v archívoch, v dejinách, v archeológii, v etnografii, ba aj vo filológii, len aby, ak treba aj – à posteriori – zdôvodnili legitimnosť moci štátu. Neberie sa do úvahy, že nacionalizmus zapríčinil politickú a duchovnú partikularizáciu, ani fakt, že odbúral univerzálnosť kresťanského pôsobenia – ospravedlnenie sa hľadá v poukaze na to, že nacionalizmus je otcom modernej demokracie, a že v tomto štádiu veľmocenských sporov, kompromisy suverenít sú slabosťou. Týmto syllogizmom sa Európa zapája na minulosť so všetkou jej tendencióznosťou a s jej romanticizovanými dejinami; tým si vytvára kazajku, ktorá škrtí rozbehy po akomkoľvek vyššom spolčovaní.

Musíme teda konštatovať, že napriek stálym pokusom po zjednocovaní aspoň západnej Európy, žijeme stále ešte v ére národov a ich nacionalizmov, a že z tohoto dervišstva ostáva len úzky profil činnosti, ktorú by bolo možno pripísať na konto európskej jednoty. Európska kultúrna identita ešte nesplodila politickú kultúru, t.j. psychickú podmienenosť, kedy pojem občan sa cíti zošľachtený širším étosom pojmu človeka – t.j. isté chovanie sa, ktoré by dalo vyrásť kultúre ľudskej jednoty ako duchovnému predpokladu pre socio-ekonomickú a politickú integráciu. Politický rozum preto donáša, že akákoľvek spoločenská solidarita dnes je možná len (cez princíp suverénnych mocí), v rámci existujúcich národov, či národných štátov. Nech sa nám uvedený princíp zdá akokoľvek absurdný, lebo žiada, aby každý štát bol národným štátom, mal prirodzené hranice a prirodzené etnikum, nemôžeme existovať a pracovať mimo danej schémy a musíme brať na vedomie existujúci nacionalizmus aj s jeho vášňami ako ideologickú formu moderného štátu.

Ostáva otázkou, či naša vízia budúcnosti sa má nanovo spájať s bojom o národnú a štátnu identitu, alebo sa máme pustiť do boja za odideologizovanie štátu. Ktorá je tá cesta, ktorou treba ísť a ktorá vedie k ľudskej dôstojnosti človeka? Jedinou cestou je zľudštiť svoje okolie.

Proces zľudšťovania spoločnosti je dielom viacerých konvergujúcich činností duchovných a materiálnych v organizačno-poriadkovom procese. Kým minulé stáročia prízvukovali primát ducha ako koordinanty života jednotlivca a spoločnosti, naše storočie polarizuje minulosť dôrazom na hmotné záujmy. Krízový charakter doby poukazuje na to, že predsa "tertium datur", a to vo forme pomernej dávky duchovných a hmotných pôsobení. Záujmové politikum je tou prekážkou, ktorá zabraňuje užitiu správnej chémie.

Týmto filozofujúcim úvodom chcem zdôrazniť dôležitosť metódy pri rozbore či pohľade na vzťah našich dvoch národov. Máme dve možné cesty: buď recenziou minulosti, cez rozbor mocenských praktík, alebo cez koncept budúcnosti s použitím skúseností z minulosti. I keď sa chcem zaoberať viac tou druhou alternatívou, nemôžem tak urobiť bez letmého pohľadu na duchovné a politické dedičstvo z minulosti.

Z českej strany sa o vzťahoch k Slovákom za posledných 150 rokov popísalo úctyhodné množstvo literatúry. Či literáti, či novinári, politici, či umelci, všetci hovorili o Slovensku v istých kultúrnych a politických posesívach, ktoré napokon Palacký, Havlíček, Kramář, Kálal, Rotnagel a Masaryk vyjadrili v pragmatickom programe: t. j. oslobodiť Slovákov spod jarma Maďarov v českom politickom kontexte, kde by Slováci slobodne zrástli s českým národom a tým posilili jeho životnú silu. Vzhľadom na vtedajšie tragické položenie Slovákov v Uhorsku Česi boli presvedčení, že Slováci budú toto riešenie považovať za záchranu a budú ho srdečne vítať. Z českej strany to bolo myslené ako ideový koncept slovanského zjednocovania, pri čom sami Česi vo svojom slovanskom vizionárstve snívali ešte o širšej štátno-politickej koncepcii, o akejsi Západnej Veľkej Slávii. Týmito očami hľadeli na Slovákov aj Holeček, Heyduk, Svobodová, Preusová, Mahen, Aleš, Mánes, Janáček a stovky českých rodín,

ktoré nezištne pomáhali slovenským študentom sa v Čechách vzdelávať alebo nadobudnúť remeselnú zručnosť.

Česko-slovenská kultúrna koncepcia v 19. st. niesla sa v duchu slovanskej spolupatričnosti a v mene vzájomnej obrany proti zániku v neslovanskom mori. Táto koncepcia sa mohla kedykoľvek stať ideovou základňou pre politický program. Slovenská duchovná elita, ktorá sa vzdelávala za hranicami Slovenska, bola náklonná ku kultúrnym alianciám s Čechmi a so Slovanmi vôbec, pretože to bol únik z duchovnej tiesne a pliesne. Treba si však uvedomiť, že podobné koncepcie a zápaly boli viac-menej abstrakcie z pochmúrnej prítomnosti, nemali hlbšieho zakotvenia v širšom slov. kolektíve a politicky boli nereálne a dobove neaplikovateľné. Napriek tomu českí národní vodcovia pripisovali týmto kultúrnym rozletom politickú váhu a znak politickej vôle Slovákov. Tento postoj Čechov neprijali bernolákovci a poopravili neskôr Štúrovci vyhlásením, že Slováci ako národ nechcú sa utopiť v českom národe. Kde sú bernolákovci? Nie pred Štúrom, ktorý prebral ich ideológiu.

Štúrovský postoj mal podporu vo filozófii samého nacionalizmu. Toto ideové hnutie podporovalo národotvorný proces a nároky na národné konštituovanie sa všade tam, kde bol predpoklad monoetnickej, kompaktnej spoločnosti s dlhodobou tradíciou, s jednotiacim duchovným princípom (ako reč, náboženstvo, zvyky) a s prejavenou spoločenskou vôľou. Slovensko v 19. stor. bolo väčšinou sedliackym spoločenstvom, s tradíciou vlastnej kultúry, s archaickým sociálnym zriadením. Kult pôdy u sedliaka zaručoval jeho historickú nemobilnosť a tým aj územnú autochtonnosť. Podľa filozofie dňa táto spoločenská skupina mala ideálne charakteristiky pre vznik moderného národa. Štúr, započúvaný do herderovského proroctva a tiež do duše slovenského sedliaka, reagoval vo svojich dielach nádejou, že Slováci porastú organicky do tejto vývojovej logiky. Tak veril aj Hurban, Hodža, hoci politické sklamania ich donucovali k zaujatiu – ad hoc – pozícií. Obsahove túto filozofiu prevzali aj matičiari, neskôr Vajanský, Škultéty a iní súčasníci. Typ slovenského nacionalizmu, zrasteného so zemou a duchovným humusom mravných odkazov minulosti bol síce írečitý, ale tiež tak konzervatívny,

organizačne bez ústrojenstva, ako bola štruktúra slov. spoločenského života. Bol to cit svojskosti, neuzemnený hospodárskymi alebo politickými determinantami. Naproti tomu český nacionalizmus stál na priemyselnej tradícii, bol napojený na stredný stav a v dôsledku toho mal k dispozícii ich komunikačný aparát, administratívne cesty a bol opretý o nesporne vyššiu kultúrnu úroveň českého národa. Touto rozdielnosťou oboch nacionalizmov možno tiež vysvetliť, prečo Slováci prijímali modernitu zo Západu a tým aj z Čiech pomaly, kriticky, s upodozrievaním. Štrukturálne rozdiely duchovného uspôsobenia ako aj hospodársko – technický rozdiel v stupni pokroku a vývoja Čechov a Slovákov viedli nutne k vybudovaniu vlastných ciest a metód k riešeniu národných problémov. Túto špecifičnosť v oblasti duchovnej kultúry postrehla R. Svobodová, ktorá ju ako unikát národnej slov. duše silne obraňovala.

Politický proces u Čechov mal všetky znaky ovládania mocenských nástrojov a pravidiel podľa umenia a techniky dňa. Slováci, bez politickej samostatnosti v dejinách, menej ovládali techniku a pravidlá politickej hry. Komponentami politického procesu sa im stali kresťanské normy života, ktoré povýšili za kategóriu moci. Takto, postoj k moci, bol postojom k prvku Božiemu, ktorého ochrankyňou bola katolícka Cirkev. Aj pomer človeka k človeku a človeka k spoločnosti bol normovaný cirkevným postojom, bol teda náukou zhora. V Čechách demokratický prvok vzťahu človeka k človeku a človeka k spoločnosti bol záležitosťou sekulárnou, stavanou na prijatých zásadach ľudom, zdola.

Slovákom chýbala znalosť konštrukcie mechanizmu verejného života; bez dielne, kde sa komponenty tejto mašinérie vytvárali a skladali, Slováci videli len hotový stroj, ale nepoznali jeho zloženie a chod. Tým možno vysvetliť slovenskú nekonkrétnosť, globálnosť pohľadov a nedeterminovanosť postojov. Dosah tohoto nedostatku možno sledovať v rokoch 1918-28, kedy slovenská národná politika trpela neurčitosťou, nejasnosťou konceptu.

Československá štátnosť bola pre Čechov vysnívaným ideálom, historickou legitimitou, ba novým náboženstvom; pre Slovákov ČSR bola veľkou príležitosťou rozvoja, slobody,

vzdelania, ale tiež arénou zápasu o vlastný národný život. Český zámer, vytvoriť čsl. názor nebol tajným plánom. Počnúc mierovými zmluvami, veľmocenskou podporou, ústavou, vládou, boli tu tisíce úradníkov administratívy, celé školstvo, všetky politické strany až po silu vojenskej a policajnej aparatúry. Tlak týchto činiteľov bol totálny; a bol boľavý, lebo ho produkovali bratia a nazývali to cenou slobody. Nejde tu o vypočítanie jednotlivých nežičlivostí ako skôr o podloženie a vysvetlenie psychologického faktu, že v 30-tich rokoch Slováci prestali veriť v heslá lásky a bratstva a za každým "my máme Slovákov rádi" skúmali, aký to má politický alebo prakticko-hospodársky dosah.

Keď došlo ku krízovým rokom Republiky, vzťah Slovákov k Čechom sa hodne zracionalizoval, povedal by som odemocionoval. Po r. 1938 čsl. štátnosť nebola považovaná za jedinú formu záchrany slovenského národného života, akou sa videla vo svojich sľubných začiatkoch. K tomuto postoju prispeli západné veľmoci politikou ľahostajnosti voči Republike, ďalej smutné konštatovania Slovákov, že v kríze sa ocitli totálne izolovaní od ostatných národov a hlavne susedov. Poučenie z Mníchova a Viedenskej arbitráže prinieslo Slovákom vedomie maďarskej pažravosti, poľskej rozpínavosti, a to vtedy, keď na medzinárodnom poli Slováci nemali kredit subjektu a vlastne ani za seba nemali práva hovoriť. S Maďarmi za 20 rokov Slováci nevybudovali žiadne komunikácie; smerom k Poliakom Slováci stratili 22 slov. obcí za Tešín a hoci v dejinách mávali dobré vzťahy s Poliakmi, v rokoch 1938-39 zdedili nenávisti, ktoré Slováci nevytvárali. Kedykoľvek opisujú historici túto epochu Republiky, ani len slovom sa nezmienia o tom, v akej beznádejnej pozícii sa ocitlo vtedy Slovensko. Hovorí sa len a len o českom štáte, o českej tragédii. A, čo Slováci? Pokúsil sa niekto z objektívnych hodnotiteľov doby pozreť sa na národný osud Slovákov v tej dobe? Aké úvahy vtedy prebiehali Slovenskom? Bolo dosť rekriminácií. Samotná autonómia neskytala riešenie sporov, ktoré splodila zahraničná politika ČSR; takto autonómia bola sprevádzaná výčitkami voči Čechom za to, že oslabili Republiku podviazaním slovenskej spontánnosti k podpore štátu.

Slováci sa pýtali, či český separatizmus od osudov slov. národa nebol väčším hriechom ako následný slovenský separatizmus? Prečo sa od Slovákov vyžadovalo podriadenie národného života štátnemu raisonu, keď sa Slováci netešili základnej slobode právneho subjektu? Skrátka, antitetické postoje české a slovenské v životných otázkach národa stvorili ovzdušie nedôvery.

Nie terajšia federácia. Len v konfederácii majú konponentné jednotky možnosť medzinárodných vzťahov.

Ak Česi úprimne prijímajú fakt slovenskej národnej samobytnosti, a tým aj práva na sebaurčenie, to iste znamená zásadnú zmenu v ich kultúrnych a politických postojoch voči všetkému slovenskému ako doma tak aj v slobodnom svete. V prvom rade sa to týka prehodnotenia poňatia ich vlastných moderných politických dejín a zrejme tiež obsahu ich politického programu a tým aj nových pracovných metód. Zo slovenskej strany sa očakáva, že Slováci budú konať ako samobytný národ, v plnej zodpovednosti mravnej i politickej, paritne s ostatnými národmi sveta. Takéto konanie a vystupovanie Slovákov uľahčí Čechom uplatňovať princíp rovnosti voči Slovákom. Vzťahy medzi Čechmi a Slovákmi sú dnes doma ovplyvňované sovietskymi záujmami: raz si Sovieti prajú politickú centralizáciu k vôli rýchlejšej hospodárskej exploatácii, inokedy budú nadŕžať Slovákom, aby obmäkčili Prahu. Je na ostrovide našich národov, ako vedia čeliť týmto nástrahám. My v slobodnom svete máme poruke prostriedky ako osvetliť našim doma tieto sovietske fígle. Máme však tiež možnosti upraviť vzťahy medzi našimi národmi na cesty porozumenia ochotnou spoluprácou na tých poliach, ktoré sú obom národom spoločné. Je to v prvom rade boj za slobodu, či boj proti sovietskej tyranii. S tým súvisí svojská programová úloha. Duchovným obsahom slovenského národa bolo a ostane kresťanstvo, viazané silným spojivom národnej svojráznosti, spoločným etosom, zvykmi, územim a spoločným osudom. K týmto prameňom sa budeme vracať ako k živej vode. Vychádzajúc z týchto zásad pripravujeme politický program slovenskej samostatnosti a obsahove rozvádzame postupne návrhy na nový spoločenský a hospodársky poriadok. Myslím, že potiaľ môžeme ísť bez rizika, že ujdeme skutočnosti.

V oblasti boja proti sovietskej tyranii sme nesporne spojencami, oba národy; tak isto si myslím, že sme na tej fronte, keď bojujeme za ľudské práva, za dôstojnosť života, za právo sebaurčenia národov, za humanitné ideály a za kresťanský princíp náhľadu na svätosť života. Je len samozrejmé, že ako Česi tak Slováci budú bojovať za právo demokratického zriadenia a za koncept užšej európskej národnej a štátnej spolupráce. Pole spolupráce je, ako vidieť široké.

Z českej strany je okrem toho dosť príležitostí, hlavne v slobodnom svete, pomôcť Slovákom ku spomínanej národnej parite s národmi sveta. Mám na ume akcie opráv tých falošných historických údajov o Slovensku a Slovákoch, ktoré boli zámerne vradené do zahraničných encyklopédií a historických a politických učebníc, kde sú Slováci opísaní ako kmeň pastierov, nevzdelaných horalov, ktorí ako vetva českého národa konečne našli miesto, kde patria a čakajú na počeštenie a tým scivilizovanie. Tieto a podobné údaje nájdeme v USA nadostač. Českí kultúrni činovníci vo svete môžu Slovákom vyjsť v ústrety akciou sprístupnenia tých vyšších politických a kultúrnych miest cudzích štátov, kde sa Slováci nepriazňou osudu nedostali.

Zatrpknutosť na strane Čechov voči "nevďačným" Slovákom nemôže ich viesť ku "splendid isolation", alebo k jednaniu o Slovákoch a Slovensku cez surogátov slovenskej reprezentácie. Zo slovenskej strany badám stálu snahu uniknúť debate s Čechmi, keď treba aj cestou hypotetických obrazov budúcnosti: bude sa hovoriť o európskej konfederácii radšej ako o usporiadaní vzťahov s Čechmi. Skrátka, zdá sa mi, že slovenské koncepcionárstvo je motivované snahou uniknúť debate s Čechmi. Spleen zašlých dôb je zlým radcom a ešte horším vodcom.

Význam česko-slovenskej štátnosti pre osudy Slovákov sa na Slovensku pretriasal vážnejšie od jari 1938. V dobe Mníchova, keď aj v Európe kde-kto pochyboval o raison-d'être Republiky, Slováci si začali hlbšie uvedomovať negatívne dôsledky totálnej závislosti slov. národa na pražskej vládnej politike. Viedenská arbitráž otvorila Slovákom oči najmarkantnejšie. Začiatkom II. svetovej vojny nebolo žiadneho rukolapného dôkazu poruke, žeby Západ hodlal obnoviť ČSR pre jej konflikt budiaci a pri-

nášajúci charakter v Strednej Európe. Ešte za môjho pobytu vo Francúzsku som načúval P. Edena rečniť vo franc. parlamente o idei federácie strednej Európy bez akejkoľvek referencie k obnove ČSR. Keď sa od r. 1942 začala objavovať známka nádeje obnovy ČSR, Slováci doma boli presvedčení, že po kritických postojoch francúzskej a britskej vlády voči českej politike k menšinám, sa dá očakávať, že do novej ČSR Slováci vojdú ako federatívny partner. Na Slovensku sa vtedy argumentovalo, že Slovenský štát je ako samostatná jednotka automaticky partnerom novej európskej rekonštrukcie a preto akékoľvek akcie smerom na Západ sú viac-menej márnením síl. Pre Slovákov doma bolo záhadou, prečo Západ chce obnovovať ČSR, keď za ňu nechcel bojovať? Prečo chce Západ nanovo vytvárať v strednej Európe politickú konštrukciu, o ktorej tvrdil, že zapríčinila vojnu, alebo že svojou sporovitosťou viedla k medzinárodnému antagonizmu? Iste ČSR nebola obnovená ako penitencia Západu voči Čechom a iste nie ako darček Benešovi za jeho "predvídanie". Ako už dnes vieme z diplomatických prameňov a z politickej literatúry a dejín, ČSR vznikla z nedostatku Západu inej ideovej koncepcie pre strednú Európu. Toho dokladom je aj dnešné zistenie na západných ministerstvách zahraničia. Niekde pre strednú Európu nemajú ani separátne oddelenie a ani nejaký iný plán rekonštrukcie.

Politické opcie slov. národa sú silno ovplyvnené jeho geopolitikou. Za priaznivých podmienok ona môže byť požehnaním pre rozvoj kultúry a hospodárstva. Na druhej strane politické riziká z nej plynúce, sú smrteľné, nebezpečné. Žiada sa správna a dôsledná koordinácia vzťahov so susedmi.

V praxi ideálnou situáciou pre Slovákov by bola konfederácia strednej Európy s medzinárodnými zárukami hraníc. Ako ďaleko sme od tohoto cieľa? Akými cestami a za jak dlhú dobu sa k tomuto cieľu prepracujeme? Prekonala už Európa svoj sebecký nacionalizmus, ktorý som naznačil na začiatku príspevku? Sú európske národy zrelé pre širšie konglomerácie? Možno predpokladať, že trend unifikácie pôjde po linke ekonomickej s veľmi pomalým tempom v politike.

Český národ v nemeckom objatí je osudove viazaný na voľnejší

dych cez priateľstvo so Slovákmi; Slováci, obkľúčení národmi, ktoré neuznávajú svoje terajšie hranice za konečné a túžia po slovenskom teritóriu, sú taktiež hnaní k politickej obozretnosti a k hľadaniu priateľstiev. Z titulu parity našich národov musí vyplývať dosť spoločných akcií, ktoré budú tieto nebezpečné národné osudy ako Čechov tak Slovákov zohľadňovať.

Slováci chcú vo svojej reprezentácii v slobodnom svete stáť na princípe národnej samobytnosti s právom národa voliť si formu života slobodne. Keď si Slováci budú predstavovať svoju slobodu plnšie bránenú a rozvíjanú vo vlastnom štáte, toto právo Slovákom nikto upreť nemôže. Ak Slováci zdôrazňujú svoje dedičské špecifikum ako kresťanský odkaz, robia tak vo vedomí, že touto cestou možno reparovať škody narobené tyraniami, touto cestou je možné vyvolať dušu národa v jej pôvodnej citlivosti, bázni Božej a v tejže vôli po slobodnom žití. Aj keď budeme vyzerať staromódne v porovnaní so sekularizovanými spoločnosťami sveta, budeme predsa hlásať lásku proti zúfalstvu a budeme radikálmi v návrate k prameňom doterajšej záchovy národa.

Karol Strmeň

Z ČÍNSKYCH KLASIKOV

PRECHOD CEZ ŽLTÚ RIEKU PRI ČCHING-CHE

Na záplave sa kolíše môj člnok,
obrovské vlny o nebo sa trieštia
a tam, kde blankyt od vody sa trhá,
presvitá krása stoličného mesta.

O chvíľu vidno múry nad tržnicou,
moruše, potom konope, kus lesa.
Obrátil som sa nazad, k domovine.
Tam vody kalné bijú o nebesá.

Wang Wej
(cca 701-761)

ŠIEL SOM NA TCHAJ-TCHIENSKÉ HORY NAVŠTÍVIŤ TAOISTICKÉHO SAMOTÁRA, A NEBOL DOMA

Pes šteká, brechot splýva s hlasom vody,
z broskyne kvet a rosa mrholí.
Hlboko v hore vidno kde-tu srnky.
Je poludnie – zvon nečuť v údolí.

Nad sinou hmlou sa týči divý bambus,
z tyrkysového brala pramení
visutá riava. Nikto nevie, kde si.
Opieram sa tu o buk zelený.

Li Po
(701-762)

PO TROCH ROKOCH

Odišla navždy,
len parfum ostal.

Jesenný smútok češe žlté kleny,
zelený mach sa blyští zasrienený.

Li Po

EPITAF STARÉHO ŤI, DOBRÉHO KRČMÁRA V SÜAN-ČCHENGU

Varieva pán Ťi pri Žltých žriedlach
vínečko Jarná potecha deda?
Li Po sa ešte nezberá na noc
do jeho šenku. Komu ho predá?

Li Po

STRETÁM CISÁRSKEHO POSLA, KTORÝ SA VRACIA DO HLAVNÉHO MESTA

Predo mnou cesta na východ,
čo nikde konca nemá.
Od slz mi navlhli obidva rukávy.

Prichádzaš na koni
a keďže nemám papier ani štetec,
prosím ťa, povedz, že im odkazujem,
že nie som

nezdravý.

Cchen Šen
(715-770)

POVOĽA

Zotmelo sa mi nad krčahom vína
a lupeňov mám plno na košeli.
Vstal som a v rieke po mesiaci dupkám.
Ubudlo chodcov, vtáci odleteli.

Li Po

PÄŤ BÁSNÍ, V KTORÝCH VYLIEVAM SVOJE CITY

Pochovávali boháča dnes ráno
v nádhernej truhle s pompou neslýchanou.
Vyše sto príbuzných kráčalo v bielom.
Zástup si prstom ukazoval pánov.

Onedlho sa pominú aj páni.
Nezáviďme im pohreb, rod a rúcho.
Bedára po smrti povrazmi zviažu
a tak isto len hlinou zasypú ho.

Tu Fu

SPOMIENKA NA SYNA

Jar prišla, Ťi-c'. Otca nevyzeraj,
prehvízdaj radšej vlhy na výslní.
Ale sa chytro zima pominula.
Pred kým ťa chváliť, chlapček duchaplný?

Spomínam. Vidím chodník nad potokom,
dedinské staré vráta, staré stromy.
A potom teba. Cnie sa mi a drieme
a vyhrievam si chrbát na priedomí.

Tu Fu

POHĽAD NA KONČIAR

Aký je Taj-cung? Jeho večná zeleň
nad celé Lu a celé Čchi sa klenie.
Tvorivá moc naň sústredila krásu,
roztína juh a sever, svit a tiene.

Hruď pachtí v pásmach rodiacich sa mračien,
vtač letí, puká oko napružené.
Kopcami sa mi pozdajú raz vrchy,
keď pozriem na ne, stojac na temene.

Tu Fu
(712-770)

DIEVČATÁ V JÜE

(päť básní)

Trhá vodné ľalie a vesliar
vesluje a spieva, že je pekná.
Chichoce sa a vraj sa i hanbí,
neukáže líce spoza lekna.

Li Po

SEDÍM SÁM
PRED VRCHOM ŤING-TCHING

Vtáci sa zdvihli na krídla a zmizli,
len jeden oblak po nebi sa plaví.
Vrch hľadí na mňa a ja naň,
a stále sme si
zaujímaví.

Li Po

ŤAŽKÁ CESTA

Najdrahšie, čisté víno v zlatom džbáne,
pochúťok za tri tisíce na tenkom porceláne,
a nechytám sa paličiek a vína.
S palošom v ruke hľadím ako divý,
aké až kryhiská odnáša Žltá rieka ---
a na Tchaj-changu prť pod závejmi sa kriví!
Nech! Švihám udicou, až sinie potok v lese,
a zrazu loďka do slnka ma nesie.
Ťažká cesta,
ťažká cesta,
zákruty,
vždy zákruty.
Kde som? V akom
zákutí?
No raz, keď vietor sponad vĺn odveje sivé pary,
zakotvím v čiernom zámorí s oblakom na stožiari.

Li Po

Z MINULOSTI ŠTÁTU JÜE

Keď zdrvil mocné Wu kráľ Kou Ťien, každý zbrojnoš
brokát si niesol z krvavého boja.
Po jarných dvoranách chodili kvety (panie),
dnes sa tam už len prepelice roja.

Li Po

PIESEŇ O KRÁSAVICIACH

V Čchang-ane v tretí deň tretieho mesiaca
jar víta pri Rieke skupina krásnych paní.
Niet nad ne v pôvabe a súmernosti tela,
čo krok, to noblesa, zrak čistý, zasnívaný,
na hybkom hodvábe v trblete jarných lúčov
zlatisté výšivky pávic a bielych laní.
"Čo majú na hlave?"
Partu až po uši --- z rybáričieho peria.
"A vzadu na chrbte?"
Sieťkové korzety, čo šperkami sa perlia.

Hľa, kňažné Kuo a Čchin, sestričky tej, čo žiari
v oblačných záclonách a v klinčekovej vôni.
Červenie ťaví hrb v zelenom kotle, krištáľ
po ťažkých striebrom rýb dobre sa neprelomí.
A stoja paličky z nosorožčieho rohu.
Darmo nôž krája natenko a zvonček zvoní,
darmo sa z cisárskej kuchyne s maškrtami
ustáva nad prachom frndžiaci záprah koní.

Vtom bubny, píšťaly, že by aj mŕtvy ožil!
Vpálil húf oddaných lokajov, už sa tlačia
k paripe ministra, už zoskočil a hrdo
po kvetnom pokrovci do pavilónu kráča.
Opŕchlo rakytie na bielu žaburinu,
červenú šatôčku odnáša modré vtáča.
Odskoč! Pán minister je prchký. Keď sa zatne,
spáli ťa očami, čo tebou zhŕdať ráčia.

Tu Fu

TVORCOVIA NOVÉHO SLOVENSKA – THE SHAPING OF MODERN SLOVAKIA. – Zborník k 70-tym narodeninám Dr. Jozefa A. Mikuša. Vyd. Dr. Jozef Staško, 1982. Nákladom Friends of Good Books, Cambridge, Ont., Canada. Fareb. foto oslávenca + str. 271.

Po minutí dvoch rokov od narodenín Dr. Joz. A. Mikuša konečne vychodí "Festschrift" od jeho priateľov k pocte. Spolu je to 5 štúdií, ktoré od rozličných autorov-priateľov bolo napísaných.

Predovšetkým je to štúdia Dr. Imricha Kružliaka "Tvorcovia nového Slovenska" (str. 3-57). Štúdia začína sa prvými odchovancami česko-slovenskej reality a charakterizuje prototyp prvej slovenskej generácie po vojne. Objasňuje ďalej nástup sedliackych pováh podávajúc aj ovzdušie v Bratislave a mladé Slovensko. Pritom porovnáva pomery pre Slovensko v Prahe a nadhadzuje otázku vyvýjajúceho sa Slovenska. Dochodí k tzv. "železným kruhom slovenskosti" a poukazuje na nové dimenzie politiky Slovákov. Ďalej určuje pomer slovenský k nacizmu a rozoberá obraz povstania na Slovensku ako aj jeho reakcie. Po takýchto úvahách prechodí k novým osudom Slovenska a jeho tvorcov, uzavierajúc štúdiu otázkami budúcnosti otčiny. K štúdii Kružliakovej – ako ku každej štúdii v tomto "Festschrifte" – je vždy pripojené stručné anglické "Summary".

Redaktor tohoto jubilejného zborníka Dr. Jozef Staško, na str. 63-133, prispel zasa závažnými úvahami "Slovenská národná ideológia v hre politiky Česko-Slovenska, 1919-1938". V VIII. kapitolách, so záverečným hodnotením a bibliografiou, ide o rámcový náčrt obsiahlej tematiky, ktorý sa začína katolíckou cirkvou a slovenským národom z hľadiska kultúrno-politického, ide cez vplyv svetových duchovných hnutí na Slovákov, cez reformáciu, humanizmus, osvietenstvo, nacionalizmus a ideály demokratické, slobody šírené americkými Slovákmi. Načrtáva ideu svätoštefanskú, úsilia maďarizácie a hungarizmu a hodnotu slovanskej myšlienky na Slovensku. V piatej kapitole Staško prechodí na určenie teritoriálneho pojmu Slovenska, zaoberá sa hospodárskymi a sociálnymi pomermi a ich vplyvom na charakter národa. Ideou tzv. "Československého národa" zaoberá sa v VII. kapitole a určuje jeho český a slovenský výklad.

Napokon v poslednej kapitole zaoberá sa slovenským politickým procesom, t.j. vývojom reprezentácie Slovenska. Jej determinantami a

konečne, budovaním vlastného slovenského politického procesu. Prácu Dr. Staška uzaviera pozoruhodné hodnotenie nedávnej minulosti a obšírna literatúra, na ktorú sa opiera.

Tretím prispievateľom zborníka je Dr. Jozef M. Kirschbaum. Autor obrátil svoju pozornosť k zástoju študentstva v slovenskom národnom boji (str. 139-164) v dvoch kapitolách. V prvej zaoberá sa ideologickou orientáciou študentských spolkov v r. 1918-1938. Obracia našu pozornosť na vysokoškolské spolky mimo Slovenska, ktoré mohli už pred r. 1918 jestvovať. Neskoršie na študentské spolky na Slovensku a spôsob ich organizácie. Po r. 1918 na utváranie sa SSŠ – Sväzu slovenského študentstva. Zvláštny pohľad venuje zborom spolkov fakultných pri Komenského a slovenskej univerzite, aby potom obrátil pozornosť ku krajským spolkom. Prehľad uzaviera politickými klubmi a spolkami. V druhej kapitole Kirschbaum venuje svoje pero otázke úloh študentstva v zápase o národné práva a v predpolí boja za samostatnú republiku Slovenska.

V druhej časti zborníka sú dve štúdie. Štúdia Františka Vnuka, profesora v Austrálii, opierajúca sa o britské pramene, pod názvom "Prvé kroky slovenskej diplomacie (Marec 1939-Február 1940); pokusy o presadenie neutrality Slovenska." Ide o snahy prvých slovenských diplomatov v Ríme Dr. J.A. Mikuša a Dr. Joz. Zvrškovca nadviazať hospodársko-politické styky s Londýnom (na str. 169-198) a o plánovanú neutralitu Slovenska. Pokus a úvahu uzaviera zhrnutie v reči anglickej, po dokumentácii.

Oslavný spis uzatvára úvaha pocteného Dr. J.A. Mikuša "The International System in Transition", ktorá okrem úvodu skladá sa z 3 častí. V prvej autor uvažuje o úpadku medzinárodnej sústavy hovoriac o štátoch suverených, medzinár. práve, diplomacii a etike. V druhej časti o práve sebaurčenia, o živých silách, aspekte sebaurčenia a silách status quo, a nakoniec, v poslednej časti o význame a hrozbe bomby atómovej ako určovateľa anarchie alebo poriadku a poriadku svetovom. Štúdia Mikušova začínajúca sa na str. 201, uzatvára sa na str. 257.

Nakoniec vo zväzku je pripojená krátka charakteristika prispievateľov-autorov, zoznam "Tabula Gratulatoria" i menný index zo štúdií všetkých.

Jozef G. Cincík

Peterajová, Ľudmila: CYPRIÁN MAJERNÍK, Vyd. v sérii "Profily", Bratislava, Tatran 1981 – str. 224, 64 farebných, 98 čiernobielych a 24 dokumentárnych fotografií. Cena 100. – Kčs.

Konečne, po rokoch vyšla aj monografia o živote a maliarskom diele Cypriána Majerníka. Po dôkladnom zbieraní reprodukovaných diel i archiválií, napísala Ľ. Peterajová výstižný text a zhrnutie.

Na počiatku monografie boli pripojené dve oslavné básne diela umelcovho od Jána Raka (z r. 1965) a Jána Kostru (z r. 1946) vzatá z katalógu celoživotnej tvorby umelca, vydaného v Bratislave. Život i dielo Cypriána Majerníka zaiste patrí do rámca umelcov-výtvarníkov, ktorých nazývame "Generácia 1909". V tomto roku aj Majerník sa narodil vo Veľkých Kostolanoch neďaleko Trnavy, z rodiny roľníckej.

Do roku 1926, keď bol skončil hospodársku školu v Košiciach, stal sa žiakom akad. maliara Gustáva Mallého v Bratislave, ktorého vtedy navštevovali aj adepti maliarstva a grafiky, Koloman Sokol a Ján Želibský. Roku 1926-27 Majerník stal sa poslucháčom na Akadémii výtvarného umenia v Prahe. Po troch rokoch štúdia vo všeobecnej škole Akadémie stal sa žiakom v špeciálke profesora Jakuba Obrovského. Začína kde-tu i písať (na pr. do kult. rubriky Ľudovej politiky). Koncom školského roku 1930 profesor Obrovský ho navrhol na udelenie zahraničného štipendia. O rok neskoršie ho nachodíme preto v Paríži, odkiaľ – z biedy – po povzbudzovaní pisateľa tejto recenzie odišiel domov po publikovaní aj niektorých kresieb a obrazov v časopise "Luk" (Martin, 1931-1932).

Pobyt Majerníkov v Paríži bol veľmi ťažký po stránke finančnej a pisateľ týchto riadkov snažil sa mu radiť i pomôcť od r. 1931, ba posielal mu aj peňažnú podporu. Ale r. 1932 Majerník bol už doma, t.j. v Prahe, a píše svojmu priateľovi J.G.Cincíkovi často do Lučenca i Martina. Až keď jeho priateľ nastupuje – po "májových udalostiach" – do Matice slovenskej, deleguje ho ako referent pre umeleckého odboru MS ako zástupcu do Masarykovho ľudovýchovného ústavu, snažiac sa mu pomôcť.

Na str. 19 je celostranová reprodukcia kresby tváre Majerníka, urobená r. 1931 na Akadémii, na Letnej v Prahe. Pod tvárou je typická žiadosť, takmer každodenná Cypriána: "Máš cigaretku? Preskočím zábradlie nad schodami" (t.j. v Akadémii, v Prahe). Čo aj často robil a pisateľ týchto riadkov to s hrôzou pozoroval. Aby skákať nemusel na treťom poschodí – na prečnievajúci schod – radšej mu donášal celé škatule cigariet do daru. Ináč portrétna kresba Cypra vznikla ako

"odplata" za kresbu môjho portrétu perom v Almanachu sloven. literatúry a umenia, vydaného J. Smrekom u Mazáča v Prahe 1931.

Monografia Peterajovej o Majerníkovi skladá sa z nasledujúcich odstavcov: Život (str. 15-32), Dielo (str. 33-44), Dielo a spoločnosť (str. 44-47), Umelecký odkaz Cypriána Majerníka (str. 47-50), Poznámky (str. 50-58), Z Literárnych pokusov C. Majerníka (str. 58-60), Životopisné údaje (str. 60), Samostatné výstavy a účasť na výstavách (str. 60-63), Špeciálna literatúra a všeobecná literatúra (str. 63-67), Obrazová časť (str. 67-212), Zoznam reprodukcií (str. 213-217) a Cudzojazyčné résumé (str. 217-221) po rusky, anglicky a nemecky.

Na str. 21 je pozoruhodná fotografia skupiny študentov maliarstva na Akadémii výtvar. umenia z r. 1932 (nie 1934), na ktorej v spoločnosti Cypriána Majerníka sa nachodia J. Želibský zo Skalice, Andrej Nemeš z Lipt. Mikuláša (ktorý sa neskoršie preniesol do Švédska), Jakub Bauernfreund z východ. Slovenska a Ján Mudroch, budúci profesor na VŠVU v Bratislave. To je skupina mladých slovenských maliarov zo školy prof. Willy Nowaka. Medzi nich si počas štúdia Cyprián Majerník rád "odskočil" pre obveselenie, "cigaretku" i výmenu názorov.

Kniha je ináč plná podarených reprodukcií umelca, ku ktorým Majerník v biede dokonca často zháňal u kolegov farby a materiál. Počas svojej dlhotrvajúcej choroby ho často prenasledovali videnia a zjavy vojnových utečencov, bedárov, vyhnancov, donquijotovských pajácov a opustených bytostí. V tomto ohľade dielo Cypriána Majerníka – najmä počas II. Svetovej vojny – a pred jeho tragickou smrťou, je neobyčajným dielom maliarskym a grafickým, dielom nešťastného človečenstva.

Jozef G. Cincík

Váross, Marián: MARTIN BENKA, monografia. Vydané v Bratislave, Tatran, n.p. 1981. Str. 268, 98 farebných a 64 čiernobielych reprodukcií. Vytlačili Tlačiarne SNP v Martine, 6,000 výtlačkov v cene po Kčs 100.

Po mnohých časových posunoch – spojených najmä s tlačením farebných reprodukcií, na knižnom trhu sa objavila konečne monografia, kniha Dr. Mariána Várossa, o diele a živote Martina Benku, slovenského maliara, grafika a illustrátora, ktorý zomrel r. 1971.

Kniha o zakladateľovi slovenského výtvarného slohu a smeru po Predslove autora (7-8) a Úvode (9-14) je rozdelené na tri časti. V prvej časti Váross zaoberá sa osobnosťou umelca v čase (str. 15-62), v druhej časti o vývine diela umelca (str. 63-136) sa zaoberá komornou tvorbou M. Benku a ostatnými záujmami. A napokon v tretej časti s ideovo-estetickým rozborom diela umelca s zvláštnym zreteľom k vzťahu Benkovmu k ľudovému a profesionálnemu umeniu (str. 138-143), o štruktúre diela a jeho významoch (str. 144-161) a napokon o funkcii diela umelca a jeho recepcii (str. 162-178). Knihu svojej monografickej štúdie (na str. 179) Váross uzatvára doslovom a od str. 182 počínajúc s poznámkami a na str. 187-189 zoznamom reprodukovaných diel, v chronologickom poradí vzniku a inventárnymi číslami príslušných zbierok alebo múzeí, medzi ktorými posmrtná galéria, múzeum Martina Benku v Martine, zaberá význačné miesto.

Zakladateľskú postavu moderného slovenského umenia maliarskeho – Martina Benku (1888-1971) Váross spodobňuje z viacerých hľadísk. Najprv poukazuje na rozloženie síl v slovenskom výtvarnom umení do rokov dvadsiatych XX. storočia. Potom sa rozhovorí o zrode a dozrievaní Benkovej osobnosti s životopisnými údajmi. V ďalšej časti Váross sleduje vývin umelcovho diela, periodizáciu i rozvetvenosť jeho tvorby. V tretej časti obracia sa autor k ideovo-estetickým stránkam tvorby umelca a v doslove autor zhrnul umelecko-historický význam Benkovej tvorby v rámci slovenského výtvarného umenia. Napokon v stručných cudzojazyčných zhrnutiach (nemecky, rusky, a francúzsky) charakterizuje pre neslovenského čitateľa životné dielo a význam umelca Martina Benku.

V poznámkach hojne cituje Váross slová autorov ktorí sa zaoberali dielom Martina Benku. Výroky Vlada Wágnera, Jána Smreka, W. Rittera a Jozefa G. Cincíka, ktorý vlastne vydal prvú stručnú monografiu o M. Benkovi r. 1935 v Bratislave v nakladateľstve "U nás", v redakcii prof. Rudolfa Kľačku.

V diele Mariána Várossa slovenské umenie milujúce obecenstvo dostáva do rúk hodnotnú a najmä vyčerpávajúcu monografiu o národnom umelcovi Martinovi Benkovi.

J.G.Cincík

SPOMIENKY NA FERKA SKYČÁKA. Vyd. Slovenskí jezuiti, 1982, Cambridge, Ont., str. 130.

Štúdia o živote prof. teológie Ferka Skyčáka na Spiš. Kapitule je prehľadným náčrtom jeho účinkovania, názorov i smrti, ktorú podáva

jeho bývalý žiak a obdivovateľ L.H. zo Slovenska až v r. 1975. Preto prvá kapitola po úvode do náčrtu je venovaná pomeru učeníka k učiteľovi. Po objasnení domácich koreňov na Orave a ovzdušia, v ktorých F. Skyčák vyrástol, sleduje autor monograficky jeho štúdiá a činnosť v pastorácii.

Stretnutie s mysliteľom Ferkom Skyčákom rozoberá autor v šiestej kapitole, a v siedmej vstup do sveta jeho myslenia. Skyčák javí sa nám ako skutočný duchovný priateľ a nie len pedagóg a pomocník, ktorý seminaristom poukazuje na širšie obzory. Do istej miery Skyčák i Špirko v ovzduší Kapituly na Spiši boli v opozícii. Po odchode Dr. Ferenčíka rektorom seminára stáva sa Skyčák a ovzdušie seminára akýmsi slovenským a katolíckym "hniezdom", znepokojujúcim. Spišský seminár stával sa moderným ústavom, tvoril sa nový svet na ňom.

Tomizmus, lepšie neotomizmus, bol myšlienkový svet nového rektora, svet myšlienky tvoriaci sa od polovice XIX. storočia. Na tento upozorňoval svojich poslucháčov Skyčák a týmto duchom bol preniknutý aj on, jeho prednášateľ, intelektualista. Stal sa predstaviteľom slovenskej katolíckej moderny. Seminaristi vychovaní sťažejne v tomto duchu – dnes šesťdesiatnici až sedemdesiatnici – nadobúdali vo výchove "pečať Skyčákovskú", ako zisťuje autor v kapitole o kňazskej výchove. Učil samostatnému mysleniu a to bol prínos "Spišského kvasu" do celoslovenského telesa. V takomto zmysle znela aj úvodná štúdia do prvého čísla "Verbum-u" vydávaného mysliteľmi zo Spiš. Kapituly. Talianska jasnosť s nemeckou metafyzickou hĺbkou sa spojila v ňom, bol proti duchovnej lenivosti a nehybnosti.

V ďalšej kapitole autor zaoberá sa kultúrou a kultúrnosťou. V duchovnom kontuberniu v Spiš. Kapitule sa formovala kňazsky i teologicky povaha mladých, vychodí "Obroda" v novozaloženom vydavateľstve. Povahu seminaristov formujú znamenití profesori ako rev. Brandobúr, Štef. Barnáš, V. Kalinay, a "Píšúci členovia kapituly", Skyčák, Špirko a kanonik Jalovecký. Skyčák úspešne sa háda s časopisom "Dav", s Dr. Vl. Clementisom, neschvaľuje nedostatočnú výšku činnosti SSV a podobne. Sakrálnemu umeniu venoval zvláštnu pozornosť, takže z jeho iniciatívy sa zrodil hlavný oltár seminárskej kaplnky pod štetcom národného umelca Martina Benku.

R. 1944 po Vianociach autor bol posledný raz v Ružomberku s Ferkom Skyčákom, ktorý agonizoval už u Jančekovcov. Na Tri Krále bol pochovaný v krypte na Spiš. Kapitule.

J. Šramo
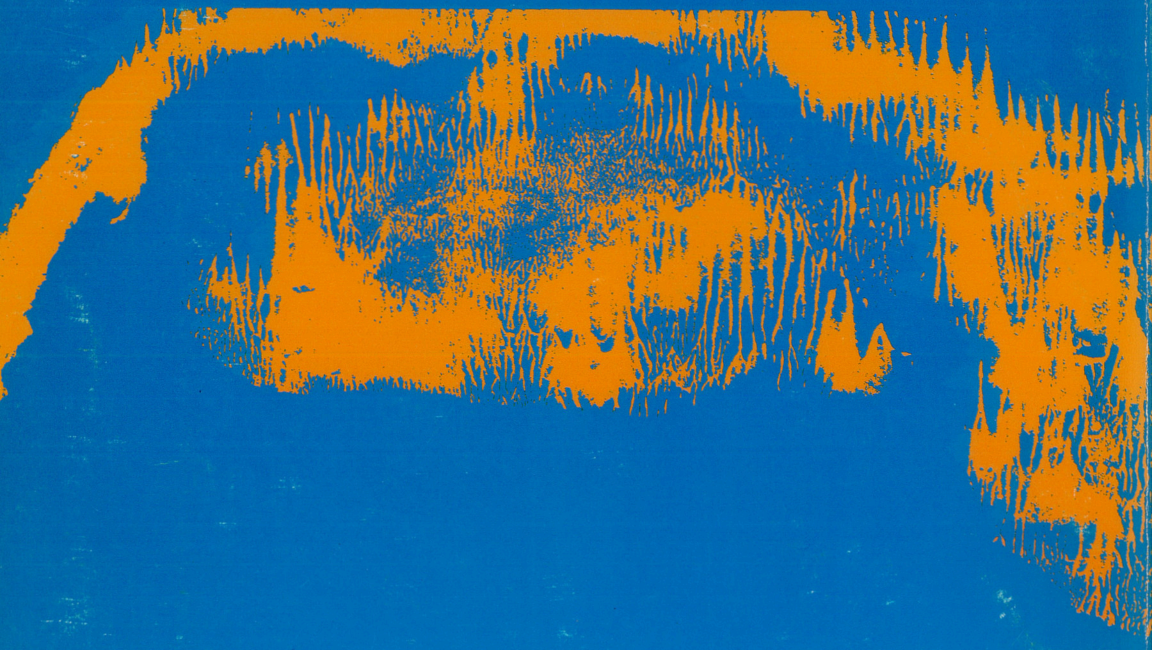
LYSY 2012.119